

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускної кафедри

 Н. Ф. Ржевська

« 20 » 12 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

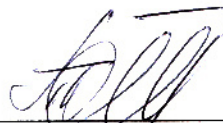
**Тема: «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ»**

Виконавець: здобувач 2 курсу магістратури, 208М групи, Кривошеев Ігор

Сергійович

Керівник: д.і.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин, інформації
та регіональних студій Троян Сергій Станіславович

Нормоконтролер

(підпис)

С.С. Троян

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ.....	11
1.1. Сучасні підходи щодо визначення публічної дипломатії.....	11
1.2. Публічна дипломатія в теоріях міжнародних відносин.....	21
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ СКЛАДОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ.....	31
2.1. Формування нормативно-правової бази публічної дипломатії України.....	31
2.2. Становлення і розвиток державних інституцій України у галузі публічної дипломатії.....	38
2.3. Неурядові інституції України в реалізації публічної дипломатії...	48
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ	53
3.1. Пріоритетні напрями реалізації публічної дипломатії України в європейських країнах.....	53
3.2. Інструментарій та формати публічної дипломатії України в європейських країнах.....	58
3.3. Протидія публічної дипломатії України російським інформаційним впливам в Європі.....	74
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
КІЦ	Культурно-інформаційний центр
КМУ	Кабінет Міністрів України
МЗС	Міністерство закордонних справ
МІОК	Міжнародний інститут освіти і культури
МРМ	Міжнародна рада музеїв
ПА ОБСЄ	Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі
ПРООН	Програма розвитку ООН
РФ	Російська Федерація
США	Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність дослідження. Новий світовий порядок кардинально трансформує відносини між державами, посилюючи інформаційний вимір їх існування. В сучасних умовах інформація та комунікація у формах публічної дипломатії, стратегічних комунікацій чи пропаганди стають головним активом і зброєю в руках держави. Визначальна роль засобів комунікації на міжнародній арені стає дедалі чіткішою після початку російської агресії починаючи з 2014 року, яка в тактичному плані була спрямована проти України, але стратегічно – проти всього західного світу. Починаючи з 2014 року Україна опинилася в центрі особливої уваги російської пропаганди, що у стратегічному сенсі спрямована на підрив її територіальної цілісності, незалежності та позитивного іміджу на міжнародній арені. Така ситуація вимагає від України вжиття оперативних та ефективних комунікаційних заходів для забезпечення інформаційної та національної безпеки в цілому, відновлення свого міжнародного авторитету, нейтралізації негативного російського інформаційного впливу на Європейському континенті.

Водночас, початок Росією у лютому 2022 року відкритої повномасштабної війни проти України активізував та актуалізував як ніколи дипломатичний фронт протиборства. Наразі в умовах воєнного протистояння російській агресії перед українською дипломатією стоять три головні завдання стратегічного значення, а саме створення широкого кола держав з міжнародної підтримки і допомоги Україні; перетворення України на реальну частину Європи шляхом здобуття нею повноправного членства в Європейському Союзі; донесення до світової спільноти правди про російсько-українську війну, а також неоімперську сутність російської агресивної зовнішньої політики, що спрямована на знищення європейських норм, цінностей та ідентичності.

З огляду на окреслені вище зовнішньополітичний контекст, комунікаційні та дипломатичні потреби, що постали наразі перед

українською державою, в академічному плані своєї актуальності набувають щонайменше три напрями наукових розвідок, а саме:

1) вивчення і формулювання нових підходів державної політики, моделей і технік дипломатії в новому середовищі інтеграційних і глобалізаційних процесів XXI ст.;

2) оцінка інструментів публічної дипломатії з точки зору їх переваг чи недоліків в умовах збройної агресії, гібридної і повномасштабної війни;

3) розбудова якісно нових форматів, інструментів та практик дипломатії, що знаходяться сьогодні у якісно новій міжнародній площині відносин «держава – громадянське суспільство», площинах «інформаційне суспільство» та «інформаційна безпека».

Відповідно, обрана автором проблема, мета і завдання його дослідження знаходяться в цьому відношенні на своєрідному перехресті зазначених напрямів досліджень як в їх теоретичному, так і практичному сенсі.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження публічної дипломатії України та формування рекомендацій щодо поліпшення її реалізації в умовах загрози суверенітету і територіальній цілісності держави. З огляду на визначену автором мету, **завданнями магістерської роботи** є наступні:

- ❖ дослідити та уточнити концептуальну основу публічної дипломатії у зовнішній політиці сучасної держави;
- ❖ узагальнити наявну теоретичну базу публічної дипломатії як інструменту зовнішньої політики держави;
- ❖ охарактеризувати поточний стан нормативної та інституціональної бази України у реалізації її публічної дипломатії;
- ❖ з'ясувати пріоритетні напрями з практичної реалізації публічної дипломатії України;
- ❖ розкрити наявні інструментарії та формати публічної дипломатії України в державах Європи;
- ❖ оцінити практичну дієвість публічної дипломатії України у протидії російським інформаційним впливам в Європі.

Об'єктом дослідження є сучасні зовнішня політика і дипломатія держав Європи.

Предметом дослідження виступає європейський вектор (держави Європейського Союзу) сучасної публічної дипломатії України.

Методологічну основу магістерської роботи складають загальнонаукові принципи логіки, історизму, об'єктивності, пріоритету фактів, конкретної істини та діалектики, які передбачають науково-критичне використання різноманітних джерел для об'єктивного опису і аналізу подій та явищ.

При цьому вагоме місце в ході виконання даного дослідження посіло використання автором методології аналізу ситуації, а саме таких її ключових методів, як *компаративний аналіз* та *метод вивчення документів*. Зокрема, компаративний аналіз використовувався автором у двох умовних проєкціях досліджуваної проблеми: 1) при вивченні внутрішньополітичних процесів концептуально-доктринального оформлення публічної дипломатії України та їх подальшого відтворення у практичній площині європейського вектору зовнішньої політики держави періоду 2022–2023 рр.; 2) у дослідженні безпосередніх інструментів, практик та кейсів реалізації публічної дипломатії України в окремо взятих державах-членах Європейського Союзу.

Значне місце у ході дослідження було відведене і вивченню чинної нормативно-правової бази, що інтерпретує та регулює основні параметри публічної дипломатії України, роботі з різного роду документами, які мають безпосереднє відношення до офіційної діяльності українських дипломатичних представництв у державах-членах Європейського Союзу. Зокрема, *метод документального аналізу*, що використовувався автором, будувався переважно на основі традиційного (класичного) підходу, а саме роботі із внутрішнім контентом документів, інтерпретацією сутності їх змісту та значимості відповідно до окреслених у роботі предмету, об'єкту, мети і завдань.

Відповідно, автором даного магістерського дослідження вивчалися такі документи, як: 1) Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (січень 2015 р.)

[87]; 2) Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (жовтень 2016 р.) [38]; 3) Доктрина інформаційної безпеки України (лютий 2017 р.) [88]; 4) Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України (листопад 2017 р.) [40]; 5) Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025 рр. (березень 2021 р.) [42]; 6) Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України (березень 2021 р.) [43]; 7) Стратегія Українського інституту на 2020–2024 роки (червень 2020 р.) [47]; 8) Стратегія комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року (грудень 2022 р.) [51].

Стан наукової розробки проблеми. У процесі підготовки магістерської роботи, автором було опрацьовано значний масив наукової літератури, досліджень теоретичної та емпіричної спрямованості як закордонних, так і вітчизняних науковців, що свідчить про наявність, на сучасному етапі, достатньо високого ступеню наукової розробки проблеми, що досліджується.

На сьогоднішній день різним аспектам публічної дипломатії присвячено вже достатньо уваги у першу чергу з боку українських дослідників. Серед них виділимо, зокрема, таких, як: Алієв М. – приділяє увагу порівняльному аналізу публічної дипломатії таких провідних держав світу, як США, КНР, ФРН, Великобританія та Іспанія [1]; Балануца О. та Сегеда О. – розкривають цікаві факти українського досвіду реалізації публічної дипломатії в Кувейті [2]; Мицик Л. [3], Терещук В. [5] та Кучмій О. [15] – звертаються до культурної дипломатії як невід’ємної складової публічної; Сапсай А. [4], Троян С. та Киридон А. [89] – розглядають проблеми теоретико-методологічного базису дипломатії в цілому. Як складову системи стратегічних комунікацій досліджує публічну дипломатію Черненко Т. [41]. Зі свого боку, Мателешко Ю. розкриває особливості розвитку інституційних та нормативно-правових засад публічної дипломатії України [46].

До числа західних науковців, які висвітлюють концептуально-теоретичні аспекти публічної дипломатії можна віднести

таких, як: Шиндлер К. – розкриває особливості концептуального оформлення та становлення публічної дипломатії США на зламі 19 – 20 ст. [6]; Калл Н. – окреслює історичні передумови впровадження терміну публічна дипломатія [7]; Бірн К. – розглядає публічну дипломатію з точки зору теорії конструктивізму [8]; Леонард М. – звертається до сучасних атрибутів публічної дипломатії [10]; Най Дж. – вивчає співвідношення публічної дипломатії та м'якої сили держави [27]; Галларотті Г. – аналізує особливості публічної дипломатії на стику трьох теоретичних поглядів на міжнародні відносини: реалізму, неолібералізму та конструктивізму [29]; Браун Р. – теоретизує публічну дипломатію в концепції соціальних мереж [30].

Різні напрями як складові публічної дипломатії також вивчаються такими авторами, як: Баргорн Ф., який досліджує роль культурної (публічної) дипломатії в радянській зовнішній політиці [11]; Акіра Іріє, який звертається до окремих аспектів публічної дипломатії у концепції взаємодії різних культурних систем [12]; Анхольт С., який пов'язує публічну дипломатію з питаннями і проблемами формування національного бренду держави [32].

Наукова новизна. З огляду на вже достатньо високий рівень наукової розробки самого терміну «публічна дипломатія», різнобічний опис її ключових механізмів та інструментів, аналіз вже відомих моделей і практик реалізації, магістрант не претендує на представлення в межах даного наукового дослідження новизни фундаментального значення – концептуального чи, більше того, теоретичного плану.

З іншого боку, фокусуючи увагу безпосередньо на предметі нашого дослідження, а також його хронологічних межах, як безпосередньо періоду повномасштабної агресії (2022–2023 рр.), хотілося б виділити окремі аспекти-проблеми, з якими пов'язується якісно новий погляд і підхід автора на проблему, вимальовуються окремі елементи наукової новизни його роботи. До них віднесемо наступні:

1) розгляд практичних механізмів публічної дипломатії в контексті формування поточних або навіть останніх вимог і потреб євроінтеграційного порядку денного України;

2) розгляд проблеми з точки зору плюралістичного підходу чи парадигми зовнішньої політики держави, де забезпечується поєднання урядових та неурядових механізмів і засобів досягнення її зовнішньополітичних цілей і завдань;

3) фактичне відтворення ефекту «двовекторності» публічної дипломатії України, за якого державі доводиться виконувати одразу два стратегічних завдання: а) формування привабливого образу європейської держави з європейськими цінностями і надбаннями; б) протидіяти в політико-інформаційному просторі ЄС російським інформаційним вкидам, що штучним чином дискредитують Україну, її національну історію, самобутність, національні цінності і традиції в очах європейської громадськості.

Також відзначимо, що в академічному плані наявні сьогодні та вже помічені нами вище наукові дослідження, не зважаючи на їх глибину та цінність, все ж залишаються здебільшого вузькоспеціалізованими і не є достатніми у формуванні цілісного розуміння поточних проблем євроінтеграційного курсу України в умовах російсько-української війни. Залишаються прогалини і в розумінні потреб української дипломатичної служби у реалізації нею публічної дипломатії одночасно в політичному, культурному, економічному і, головне, інформаційному просторах ЄС як цілісного суб'єкту сучасних міжнародних відносин.

Все це формує підґрунтя для нових поглядів і підходів у вивченні дипломатичного потенціалу України в контексті сучасних євроінтеграційних процесів, які автор намагатиметься викласти у даній роботі.

Практичне значення отриманих результатів. У подальшому фактологічний матеріал і висновки даного магістерського дослідження можуть бути врахованими або використуватися:

1) державними органами влади, що є відповідальними за розробку зовнішньополітичної стратегії, доктрин і підходів України щодо розвитку її співробітництва з державами-членами ЄС, розбудови євроінтеграційного курсу держави в цілому;

2) центральними та закордонні органами зовнішніх зносин, що реалізують зовнішньополітичний курс держави і дипломатію у різних її видах та форматах;

3) недержавними структурами й інститутами, що є суб'єктами неофіційної дипломатії «другої доріжки» і водночас виступають допоміжними суб'єктами чи каналами держави Україна у досягненні її зовнішньополітичних цілей;

4) державними і недержавні закладами вищої освіти, а також іншого роду академічними установами, що займаються підготовкою фахівців у галузі 29 «міжнародні відносини» та спеціальності 291 «міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Структура магістерської роботи обумовлена метою і логікою дослідження та включає в себе вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел і літератури. джерел (89 найменувань українською, російською та англійською мовами). Загальний обсяг магістерського дослідження без списку використаних джерел – 87 сторінок, список використаних джерел і літератури – 10 сторінок.

РОЗДІЛ I. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

1.1. Сучасні підходи щодо визначення публічної дипломатії

Публічна дипломатія як оформлений теоретичний напрямок реалізації зовнішньої політики та дипломатії держави зародилася в США та веде свою історію ще із середини XIX століття. Як зазначає американський дослідник К. Шиндлер, перша місія публічної дипломатії США розпочалася близько 200 років тому, коли Американська рада уповноважених із закордонних місій Коннектикуту направила двох місіонерів до Ізміра в Османській імперії. Пліній Фіск і Леві Парсонс зголосилися стати першими місіонерами, які поїхали до Османської імперії, прибувши до Смірни (Ізмір) у 1819 році. Приблизно протягом першого року їм було доручено подорожувати Імперією, збираючи інформацію про людей та навколишнє середовище, вивчати мови перед початком конкретної місіонерської роботи. Роль місіонерів у регіоні приблизно у 1820–1830 роках стала відтак важливою сторінкою для історії походження американської публічної дипломатії [6].

Пізніше термін «публічна дипломатія» була пов'язана з міркуваннями американських журналістів, які вказували на необхідність демонстрації доброчесності та гласності у політиці. Його використовували як синонім публічної критики помпезності президента Франкліна Пірса. У 1871 році термін «публічна дипломатія» вперше зустрічається в США, в газеті «Нью-Йорк Таймс», повідомляючи про дебати в Конгресі США. Надалі цей термін почали використовувати не лише представники американських ЗМІ, але і представники політичних кіл США. Так, конгресмен Семюел С. Кокс, демократ із Нью-Йорка та колишній журналіст, який, критикуючи таємні плани для анексії Домініканської Республіки, сказав, що вірить у відкриту публічну дипломатію. Згодом, 11 лютого 1918 року, цей термін знову з'являється у зверненні американського президента В. Вільсона до Конгресу

щодо його «Чотирьох принципів». Згадуючи свою відповідь канцлеру Німеччини Георгу фон Гертлінгу на його Чотирнадцять пунктів, він: [...] визнавав [...] принцип публічної дипломатії [7, с. 20]. У 1928 році термін повторюється в газеті *Christian Science Monitor* у контексті започаткування нової ери публічної дипломатії та під час аналізу того, що міжнародна звітність повинна містити більше моралі, щоб послабити напругу.

Вже до середини ХХ ст. у США почали формуватися офіційні органи з фактичними функціями публічно-дипломатичного характеру. Наприклад, нормативна основа нинішньої Комісії радників президента з публічної дипломатії (*Advisory Commission on Public Diplomacy*) була заснована в 1948 році Законом США з інформації та освітніх обмінів (*Smith-Mundt Act*).

У середині 60-х років ХХ ст., в розпал «холодної війни», американці – спочатку журналісти, а потім і представники науково-практичних кіл, почали використовувати термін «*public diplomacy*», замінивши ним поняття «пропаганда», яке на той час набуло негативної конотації в західній суспільній свідомості через його співвіднесеність з агресивною зовнішньою інформаційною політикою Радянського Союзу [8]. Зокрема, як зазначав у свій час відомий американський політичний оглядач У. Ліппман [9] у період 1950-х років практика пропаганди та психологічної війни стали схожими на чуму, а тому постало розуміння, що основні радянсько-американські переговори повинні залишатися приватними. Більш позитивно він оцінив ідею публічної дипломатії від Генерального секретаря ООН Дага Хаммаршельда, який, виступаючи влітку 1958 року, підкреслив, що значення публічної дипломатії в ООН залежатиме від вирішального масштабу відповідальності речників, щоб говорити про міжнародне політичне життя.

У таких умовах саме термін «публічна дипломатія» набув суттєвої концептуальної розробки завдяки Едмунду Гулліону, декану Флетчерської школи дипломатії та права при Університеті Тафта у 1965 році. Е. Гулліон пояснював цей термін як специфічний вимір міжнародних відносин, що виходять за рамки традиційної дипломатії, як засіб, за допомогою якого

уряди та приватні групи впливають на думки та відносини інших урядів і народів з метою впливу на прийняті ними рішення у сфері зовнішньої політики. На думку Гулліона, головним аспектом публічної дипломатії є транснаціональний потік інформації та ідей. [7].

Наступним науковцем, хто досліджував публічну дипломатію, став американський політолог Джозеф С. Най, який також був автором концепції «м'якої сили» США. У своїй роботі він розглядає публічну дипломатію як найбільш ефективний метод нарощування потенціалу «м'якої сили». Публічна дипломатія – це рекламна кампанія, її мета – налагодження довгострокових взаємин із іншими країнами.

Дж. С. Най виділяє у своїй роботі кілька вимірів публічної дипломатії:

- перший вимір – це поточна комунікація для розв'язання проблем у внутрішній та зовнішній політиці, розробка рішень для уникнення та боротьби з кризами.

- другий вимір – стратегічна комунікація, яка стосується найважливіших політичних тем держави і за своїм виразом є схожою на рекламну кампанію.

- третій вимір – створення взаємин з ведучими та ключовими стейкхолдерами на довгостроковій основі за допомогою стипендій, навчання та програм обміну.

Британський політолог, фахівець у галузі міжнародних відносин та геополітики, Марк Леонард, позначив чотири цілі публічної дипломатії у XXI столітті:

1) збільшення рівня обізнаності – спонукання людей думати і пізнавати нове про вашу країну, як і постійно оновлювати відповідні знання;

2) підвищення прихильності – формування позитивного сприйняття вашої країни та залучення інших до розуміння нагальних проблем на ваш погляд;

3) залучення людей – спонукання людей бачити вашу країну привабливим місцем для туризму та навчання, а також спонукання їх купувати її продукцію та розділяти її цінності;

4) вплив на поведінку людей – спонукання компанії інвестувати, а також сприяти громадській підтримці позицій вашої країни, переконання політиків звертатися до неї як до союзника [10, с. 48].

Для досягнення цих цілей М. Леонард стверджував, що публічна дипломатія має діяти у трьох вимірах – і всі вони мають бути взаємопов'язані між собою, щоб загальна стратегія була ефективною. По-перше, публічна дипломатія має бути пов'язана з комунікацією з приводу повсякденних проблем і питань, що потребує приєднання її суб'єктів до порядку денного. Зокрема, суб'єкти не повинні розділяти іноземні новини від національних, а також аудиторію, яка їх отримує. По-друге, необхідно використовувати стратегічні комунікації для управління спільним сприйняттям своєї країни. Стратегічне спілкування стає проблематичним через те, що різні установи відповідають за управління різними аспектами, такими як політика, торгівля, туризм, інвестиції та культурні відносини. По-третє, суб'єкти публічної дипломатії повинні розвивати довгострокові відносини з ключовими людьми за допомогою стипендій, обмінів, навчання, семінарів, конференцій та доступу до каналів засобів масової інформації. Ці відносини будуються не між дипломатами та людьми за кордоном, а між рівними людьми-партнерами (політиками, спеціальними радниками, бізнесменами, діячами культури та вченими).

Синонімічним з терміном «публічна дипломатія» є також поняття «іміджева політика» держави. У цьому відношенні імідж може розглядатися у якості найважливішого політичного інструменту, за допомогою якого панівні суб'єкти намагаються чинити на громадську думку цілеспрямований вплив. Імідж є і засобом налагодження діалогу із населенням, і формою управління його настроями. У свою чергу, імідж держави є комплексне стереотипне уявлення про неї, що засноване, з одного боку, на об'єктивних характеристиках держави з урахуванням історичних особливостей її розвитку, а, з іншого боку, сформоване за допомогою міфологізації та інформаційно-комунікативних технологій, опосередкованих досвідом народу.

Державна інформаційна політика будучи публічною формою діяльності, є важливим інструментом формування та просування іміджу держави, оскільки рішення, що приймаються державою, стають по суті складовою іміджу держави в цілому, демонструють практичну спрямованість роботи органів влади та управління. Цей ракурс діяльності держави дає можливість побачити справжній, а не показний вектор активності системи державного управління, або її зовнішньої політики, зафіксувати, в інтересах яких груп здійснюється розподіл і перерозподіл суспільних ресурсів, які групи виявляються у виграші, а які в програві в результаті дій владних структур. У цьому плані інформаційна політика аналогічним чином до публічної дипломатії може безпосередньо впливати чи пов'язуватися з питаннями про формування внутрішніх і зовнішніх уявлень про державу.

Явним виразом або навіть підвидом публічної дипломатії сьогодні можна виділяти культурну дипломатію. Остання є своєрідним стрижнем публічної дипломатії держави, оскільки саме через культуру нація розкриває світові свою ідентичність, представляє на міжнародній арені свої цінності та творчі здобутки. Одночасно культурна діяльність може зробити важливий внесок у публічну дипломатію з точки зору розвитку стратегічної комунікації, так і побудови міжособистісних відносин.

Термін «культурна дипломатія» з'явився у 1930-х роках і був уведений у науковий обіг американським дослідником Ф. Баргхорном. Згідно з його визначенням, культурна дипломатія – це «маніпуляція культурними матеріалами та кадрами у пропагандистських цілях» [11, с. 353]. У цьому розумінні спочатку термін мав ідеологічний підтекст, що пояснювалося основними політичними трендами на той час.

Надалі культурна дипломатія стала активно використовуватися західними країнами, і термін отримав цілком позитивну інтерпретацію, позначаючи розвиток культурних зв'язків та їх використання у міжнародних відносинах задля поліпшення взаєморозуміння між країнами. Цей підхід передбачає ширше тлумачення поняття «культура». Наприклад,

американський дослідник Акіра Іріє розуміє культуру як «розділювану членами суспільства систему вірувань, матеріальних цінностей, ідеології, звичаїв та способу життя» [12]. Сюди включають культуру «високу» (літературу, мистецтво, освіту) та масову (телебачення, кіно, поп-музику, індустрію розваг). Дослідники авторитетного британського центру DEMOS вважають, що у сучасному постмодерністському світі межі між «високою» культурою та поп-культурою поступово стираються. Не останню роль у цьому процесі відіграють поширення засобів масової комунікації, Інтернету та соціальних мереж, а також розвиток туризму та міграційних процесів.

У свою чергу перше визначення поняття «культурна політика» було введено в обіг на круглому столі ЮНЕСКО в Монако в 1967 р. У доповіді «Політика у сфері культури – попередні міркування» під політикою у сфері культури розумівся комплекс принципів, адміністративних та фінансових видів діяльності та процедур, які забезпечують основу дій держави у галузі культури». У цьому контексті реалізація політики у сфері культури представляє собою «всю суму свідомих і обдуманих дій у суспільстві, спрямованих на досягнення певних культурних цілей, за допомогою оптимального використання всіх фізичних і духовних ресурсів, які має суспільство на даний час» [13].

Культурна дипломатія як дієвий інструмент публічної дипломатії здійснюється у чітких рамках зовнішньої політики та культурної політики держави. Усі цивілізовані країни, які усвідомлюють свої національні завдання, докладають необхідних зусиль і, найголовніше, виділяють значні засоби для просування своєї культурної дипломатії. Цей напрямок зведено до розряду високого державного завдання. Одним із важливих та дискусійних питань у реалізації зовнішньої культурної політики та публічної дипломатії кожної конкретної держави є вибір її моделі, розподіл сфери та ступеня впливу її акторів. Культурна дипломатія існує у двох формах – позитивної та негативної. Позитивна підтримує культурний обмін та використання ініціатив «м'якої сили» для того, щоб зміцнити міжнародні відносини та

просувати національні інтереси. Протилежних принципів дотримується «негативна» культурна дипломатія, яка накладає обмеження міжкультурних взаємодій з метою захисту національних ідей та ідеалів [14].

Традиційно до цілей культурної дипломатії держави належать:

1) послідовне відстоювання національних інтересів на міжнародній арені з метою вирішення завдань національної зовнішньої політики та забезпечення національної безпеки;

2) будівництво довгострокових та довірчих відносин із закордонною аудиторією;

3) формування в зарубіжній аудиторії позитивного погляду на цілі та хід реалізації зовнішньої та внутрішньої політики, що проводиться державою;

4) підвищення привабливості та покращення іміджу країни за допомогою розвитку інструментів ефективної комунікації з соціальними інститутами та громадянами зарубіжних держав;

5) створення сприятливих умов та забезпечення підтримки громадської думки зарубіжних країн щодо конкретних акцій цієї держави на міжнародній арені.

Також можна погодитися та спиратися на твердження української вченої Є.П. Кучмій, яка вказує на можливість трьох умовних моделей чи особливостей національних підходів до розробки та реалізації зовнішньої культурної політики держави. Перша з них відображає спрямовану зовнішню політику держави, яка системно включає міжкультурне співробітництво у практику міжнародних відносин, характеризується жорсткою централізацією та прямим державним контролем, а політика міжкультурного співробітництва здійснюється через урядові структури або спеціально створені національні установи у зарубіжних країнах (Французька Республіка). Друга умовна модель – ґрунтується на принципі непрямого контролю, коли культурна дипломатія фінансується повністю або частково урядом, а адміністративна та координуюча відповідальність за реалізацію зовнішньої культурної політики делегована неурядовим інститутам (Великобританія). Третя модель –

децентралізована організаційна модель, яка ґрунтується, з одного боку, на відносному контролі з боку держави та централізації міжнародної культурної діяльності, а, з іншого – на принципі дистанціювання від влади. В цьому випадку МЗС формулює офіційні керівні принципи зовнішньої культурної політики, а практичну реалізацію стратегії здійснюють неурядові організації, діяльність яких фінансується державою в межах відведеної для них компетенції (Федерація Німеччина) [15].

Ще одним напрямом діяльності, що має відношення і зв'язок з публічною дипломатією, є так звана «громадська дипломатія» або «народна дипломатія». Остання подібним чином передбачає собою міжнародні зв'язки та контакти за допомогою реалізації культурних, наукових та освітніх програм (обміни делегаціями, художні виставки, фольклорні фестивалі, свята мистецтв тощо), а також різноманітну роботу щодо взаємодії з громадянським суспільством та аудиторіями зарубіжних країн.

Термін «громадська дипломатія» багато в чому сьогодні формує інтерпретаційну проблему визначення дипломатії публічної. Зокрема до сьогоденішнього дня в українській політологічній думці ще продовжує зберігатися неоднозначність трактування терміну «публічна дипломатія». Здебільшого це пов'язано з його перекладом з англійської мови, коли поняття «публічна дипломатія» буквально розуміють як «громадську дипломатію» або ж «народну дипломатію». Між термінами, як правило, не роблять відмінностей, і публічна і громадська дипломатія – є лише варіантами перекладу одного терміну. У цьому відношенні, з одного боку, між громадською та публічною дипломатією можна побачити спільний знаменник – обидва види дипломатії можуть розглядатися як системи діалогів із зарубіжними спільнотами на рівні недержавних громадських організацій. З іншого боку, вони все ж мають суттєві відмінності. Останні полягають у тому, що:

По-перше, публічна дипломатія – це система діалогу з зарубіжними державами у (гео)політичних цілях.

По-друге, публічна дипломатія інституціоналізується у форматі різних відомств та програм, через які і здійснюється цей діалог.

По-третє, замовником публічної дипломатії виступає держава, а реалізація програм публічної дипломатії відбувається через структури (у тому числі і неурядові), що є близькими до державної системи і працюють в одному ідеологічному тренді з державою. Відтак у жодному разі не можна обмежувати публічну дипломатію діалогом лише на рівні громадських неурядових організацій.

Громадська дипломатія, у свою чергу, не є виключно політичним поняттям. Така діяльність розглядається ширше як прояв будь-якої громадянської активності в культурній, науковій та гуманітарній сферах. Здебільшого вона може і не бути пов'язаною з державним замовленням чи активною участю держави. Ця активність реалізується через двосторонні та багатосторонні формати суспільної взаємодії, стосується переважно рівня громадських структур та неурядових організацій. Разом з тим більшість проектів громадської дипломатії вбудовані саме в систему публічної дипломатії, отримують фінансування з тих же джерел, служать спільній меті реалізації «м'якої сили» та її головного завдання – створення привабливого образу держави на міжнародній арені, формування навколо неї привабливого оточення інших держав.

На сучасному етапі з активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій змінюється і практика дипломатичної роботи. Сьогодні, можна спостерігати як інтернет-платформи все активніше застосовуються у якості інструменту суспільно-політичного впливу. Головною перевагою сучасних інформаційних засобів є не лише ведення діалогу із суспільством. Взаємодія перших осіб країн та різних відомств, які відповідають за зовнішньополітичну діяльність, за допомогою мережі Інтернет отримує величезний вплив і, безперечно, демонструє нові можливості комунікації. На сучасному етапі результативними методами взаємодії з електоратом

вважаються проведення інтернет-дебатів у прямому ефірі, звернення до інтернет-користувачів безпосередньо.

Таким чином, можна вести мову і про становлення цифрової моделі дипломатії, що постійно розвивається та вдосконалюється. Якщо раніше дипломати комунікували з населенням за допомогою різних друкованих видань чи громадських зустрічей, то сьогодні взаємодія припустима також і за допомогою Інтернет мережі в інтерактивному і часто неофіційному стилі, що дає можливість оперативного доносити інформацію та визначати новий порядок денний. Відповідно, термін «цифрова дипломатія» як один із напрямів або різновидів публічної дипломатії є роботою, що орієнтована на залучення у дипломатичну практику широких верств населення.

В цілому, сьогодні, за результатами свого розвитку, публічну дипломатію можна поділяти на два умовні типи – на традиційну та цифрову. До того, як з'явилася мережа Інтернет, публічна дипломатія включала такі інструменти впливу на інші держави, як: інформаційну пропаганду, яка здійснювалася через радіо і телебачення; просвітництво окремих соціально-професійних груп населення з метою створення лояльної еліти та просування політичної культури такими засобами як виставкова діяльність, музика, кіно тощо. З доступністю мережі Інтернет стало можливим впливати на зарубіжну аудиторію за допомогою таких методів, як: розміщення радіо та телепередач у мережі Інтернет, поширення літератури у цифровому форматі, моніторинг дискусій у блог-просторі зарубіжних країн, створення персоніфікованих сторінок урядовців у соціальних мережах.

1.2. Публічна дипломатія в теоріях міжнародних відносин

Теоретичне осмислення публічної дипломатії почалося приблизно наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр., коли накопичився певний емпіричний матеріал про дії урядів держав (насамперед США) у цій сфері. Тоді дискурс про зовнішню культурну політику чи культурну дипломатію домінував серед більшості вчених-істориків. Починаючи з кінця 1950-х років історична наука досліджує історичні передумови, зовнішньополітичні цілі та стратегію публічної дипломатії. На той час дослідники, які зазвичай притримувалися реалістичного трактування міжнародних відносин (школа політичного реалізму), використовували такі концепції як «зовнішня культурна політика», «культурна дипломатія», рідше – «народна дипломатія» (але знову ж як виключно підконтрольний державі інструмент), що було необхідним для аналізу проектів США в галузі культури, освіти, інформації, спорту тощо. На думку низки вітчизняних та зарубіжних вчених, зовнішня культурна політика – це заходи, що їх реалізує уряд, але вони не пов'язані з політичними завданнями та пропагандою [16, с. 2].

У 1960-1980-ті роки до вивчення американської культурної дипломатії приєдналися фахівці у галузі культурології та антропології. З цього часу розпочинається вивчення питання про кінцеві результати програм публічної дипломатії. Запроваджується такий термін, як «одержувачі програм», тобто зарубіжні держави та суспільства, які стають основним об'єктом відповідних досліджень. Прихильники цього підходу, знову ж переважно реалісти, використовують у своїх дослідженнях такі концепти як «культурний імперіалізм», «американізація» та «взаємний культурний обмін».

Адепти концепції культурного імперіалізму стверджують, що інформація, культура та освіта однієї держави можуть проникати у закордонне суспільство і чинити на нього значний вплив, трансформуючи політичну, економічну та соціальну систему держави [17, с. 32]. Критики цієї концепції доводять, що публічна дипломатія може розглядатися з погляду

«культурного імперіалізму», проте опір місцевих спільнот та традиційних культур держави-отримувача також може й нівелювати відповідні зусилля щодо поширення тих, чи інших цінностей [18, с. 400]. Тому замість ідеї культурного імперіалізму окремі дослідники пропонують використовувати теорію відгуку (response theory) та зміщують тему про культурну експансію держави у бік вивчення питань про методи «опору» місцевих спільнот, про долю периферійних культур і корінного населення, що опиняються під зовнішнім впливом [19].

Прихильники концепції «американізація» як вчення про основний результат інформаційного, культурного та освітнього просування США у світі стверджують, що будь-яка держава позитивно сприймає тільки ті цінності Америки, які здатна перетравити. Наприклад, вчені доводять, що американські технології або способи управління бізнесом приживаються у зарубіжних країнах, тоді, як багато символів масової культури можуть не сприйматися або навіть заперечуватися [20, с. 189].

Нарешті, ще одна група вчених стверджує, що концепції «культурний імперіалізм» та «американізацію» необхідно замінити теорією взаємного культурного обміну, оскільки процеси глобалізації та розвиток мережі Інтернет створюють передумови для поступової ліквідації багатьох місцевих традицій та культур. Цю концепцію називають у зарубіжній літературі терміном «cultural transfer», а у вітчизняних дослідженнях – «діалог культур» або «взаємний культурний обмін» [21, с. 302].

Загалом, представники реалістичної школи теорії міжнародних відносин розглядають публічну дипломатію лише як додатковий засіб силового впливу держави на міжнародній арені. Публічна дипломатія є інструментом політичної експансії однієї держави в інших з метою захисту власних національних інтересів. Як і сама зовнішня політика, дипломатія у реалістичному розумінні є одним з інструментів жорсткої боротьби держави за владу, гегемонію або, у гіршому варіанті, баланс інтересів і сил в міжнародному середовищі.

У 1990-2000-ті роки політологія та наука про міжнародні відносини зробили новий внесок у теоретичне осмислення природи публічної дипломатії. Наразі фахівці з публічної дипломатії спираються у своїх дослідженнях у вивченні останньої на такі теорії як неолібералізм та конструктивізм.

У рамках політичного неолібералізму феномен публічної дипломатії часто розглядається у вигляді концепції «м'якої сили» (soft power) Дж. Ная. Останній вказував на те, що позитивний імідж, за допомогою якого одні держави можуть розташовувати до себе інші, в нових умовах може бути більш ефективним інструментом впливу, ніж «жорстка сила», пов'язана з використанням військової могутності та примусових інструментів [22]. У цьому сенсі «м'яка сила» виявляється у здатності отримувати бажане шляхом (методом) залучення/зацікавленості, а чи не примусу. Згідно з твердженнями Дж. Ная, ресурсами «м'якої сили» у міжнародних відносинах є всі ті методи, які «надихають і залучають» до джерела відповідного впливу, дозволяючи тому, хто прагне його контролювати, досягти бажаного результату. Таким чином, привабливість держави ґрунтується на привабливості її ідей, її здатності формувати переваги, які асоціюються з нематеріальними ресурсами, такими як культура, ідеологія та соціальні інститути. Відповідно, «м'який» спосіб впливу є протиположним «жорсткій» силі, яка зазвичай пов'язана з такими матеріальними ресурсами, як військова міць та економічний потенціал [23].

Відповідно до концепції Дж. Ная «м'яка сила» має два джерела – внутрішній (привабливість моделі соціально-економічного розвитку країни), з одного боку, і зовнішній (інструменти «м'якої сили» держави звернені на інші країни та впливають на громадську думку) - з іншого [24, с. 13]. Водночас деякі західні дослідники (наприклад, Х. Січерман) зазначають, що впливовість і результативність політики держави забезпечені лише тоді, коли дипломатія підкріплена його значним військовим потенціалом та безперечним домінуванням [25].

Неоліберальна концепція «м'якої сили» або влади Дж. С. Найя розглядає публічну дипломатію як інструмент у боротьбі за міжнародний вплив держав та інших акторів міжнародних відносин. Відповідно до цього підходу з поширенням мережевого принципу взаємодії акторів міжнародних відносин переважання саме держави на міжнародній арені все більше залежить від привабливості її образу, популярності та підтримки її цінностей. У цьому зв'язку, публічна дипломатія спрямована на залучення державою неурядових суб'єктів за межами власних кордонів, які здатні впливати на різні соціальні групи, тим самим створюючи сприятливе або несприятливе середовище для проведення урядом свого політичного курсу [26].

Відповідно, через власну концепцію «м'якої сили» Дж. С. Най розглядає публічну дипломатію як здатність держави домагатися бажаного для себе результату не примусом чи підкупом, а за допомогою привабливості. Публічна дипломатія це також комунікаційний механізм, інструмент підвищення привабливості та посилення авторитету держави. «М'яка сила» як здатність однієї держави формувати власні переваги перед іншими державами спирається на три ключові компоненти: культуру держави, політичні цінності держави та її зовнішню політику. Публічна дипломатія покликана передати (транслявати чи продати) ці три компоненти іншим країнам. Держава, що не має привабливих цінностей, не здатна впливати на зарубіжну спільноту через власну публічну дипломатію [27].

У 2000-х роках концепція «м'якої сили» продовжила користуватися популярністю, привертаючи увагу наукових та академічних кіл, представників громадянського суспільства, великих чиновників та державних діячів. Істотний внесок у більш глибоке осмислення терміну «м'яка сила» і його системний і структурний аналіз вніс американський професор Джуліо. Галларотті. У дослідженні «М'яка сила: що це, чому вона важлива, і умови, в яких вона може бути ефективно використана» [28] він аналізував спірні аспекти в оцінці та застосуванні концепції Дж. Ная, виділяючи три напрямки, які ще слід доопрацювати:

- 1) систематизація методів використання «м'якої сили»;
- 2) пояснення причин підвищення значущості «м'якої сили» у світовій політиці;
- 3) надання деяких рекомендацій щодо використання «м'якої сили» особам, які приймають зовнішньополітичні рішення.

На думку автора, традиційні уявлення про силу в міжнародних відносинах мало підходять для пояснення та розуміння сучасної космополітичної світової системи. [29, с. 13].

Одночасно Галларотті підходить більш скрупульозно до поділу внутрішніх та зовнішніх джерел «м'якої сили» порівняно з Дж. Наєм. Вчений виділяє серед внутрішніх джерел, по-перше, культуру, вказуючи при цьому на такі важливі фактори та складові, як: соціальна єдність, рівень життя, свобода, соціальні можливості, толерантність. По-друге, – політичні інститути, де ключовими складовими він виокремлює: демократію, конституціоналізм, ліберальні цінності/плюралізм, а також чітке функціонування державної бюрократичної системи.

У свою чергу серед найважливіших складових зовнішніх факторів Галларотті виділяє: 1) дотримання міжнародних законів, норм, договорів та домовленостей у рамках міждержавних спілок; 2) дотримання принципу багатосторонніх відносин та відмова від односторонності; 3) готовність пожертвувати короткостроковими національними інтересами для загального блага; 4) відданість ліберальним принципам у торговельно-економічних відносинах [28].

Концепція «м'якої сили» стала основою для теоретичного осмислення феномену публічної дипломатії й у інших теоретичних напрямках. Однією з таких наукових шкіл є конструктивізм. Зокрема, у рамках дослідження розвитку публічної сфери Ю. Хабермаса публічна дипломатія представляється як соціальний феномен, чиє відносно недавнє виникнення пов'язане з тими трансформаційними процесами, що відбуваються всередині суспільної сфери [30]. Внаслідок їх дії досягнення політичного компромісу

перемістилося у позапарламентський простір. На публічну сферу тепер покладаються завдання, що пов'язані з досягненням балансу інтересів і виходить за межі класичних форм парламентської взаємодії. У широкому сенсі публічна сфера сприймається як «медіаторна сфера між приватним життям та сферою прийняття політичних рішень, де відбуваються дискусії з питань загальної значущості» [31, с. 423]. Відтак, публічна сфера стає місцем формування групових ідентичностей, де колективно організовані приватні інтереси набувають форми програм та вимог, які доводяться до сфери прийняття рішень.

Такий перехід досягнення політичного консенсусу в неформальну сферу відбувається шляхом делегування повноважень державних органів влади громадським організаціям або шляхом ненормованого фактичного перенесення повноважень. Формою вираження групових інтересів стають об'єднання на добровільній основі. Серед них: релігійні, культурні та етнічні організації, незалежні ЗМІ, спортивні та дискусійні клуби, групи для загального дозвілля, громадянські ініціативи та форуми, професійні об'єднання тощо. Вони формують думки завдяки прямій участі у публічній комунікації та неявному внеску у громадську дискусію, що ґрунтується на власному прикладі.

Конструктивістські ознаки існують й у запропонованому Е. Гулліоном визначенні публічної дипломатії як феномену, який має справу з транснаціональним потоком інформації та ідей. Публічна дипломатія, як і конструктивізм, ставить під сумнів виняткову важливість матеріальних факторів у досягненні кінцевої мети держави. Для неї важливий інтерсуб'єктивний вимір (*intersubjective dimension*) [32]. Базуючи свою діяльність на взаємозв'язку та врахуванні факторів ідентичності, культури та цінностей іншої держави, публічна дипломатія покликана будувати мости між спільнотами і державами. Таке розуміння публічної дипломатії робить її механізмом практичного упровадження конструктивістських ідей [7].

Публічна дипломатія стала розглядатися конструктивістами як розуміння «іншої» культури та традицій «інших». Враховуючи розмаїття держав за широким спектром нематеріальних критеріїв (сприйняття світу, культура, цінності тощо), треба прагнути розуміння такого різноманіття. Основа для створення стабільних відносин криється в розумінні, яке можна досягти за допомогою саме публічної дипломатії [8].

Окремі підходи із застереженнями описують процес переходу публічної дипломатії з макрорівня світової політики на мікрорівень соціальних взаємодій і назад. Ця проблема є характерною для дослідження багатьох соціальних феноменів, тому такі підходи використовуються як одночасно, так і фрагментарно. Для подолання відповідної теоретичної прогалини Р. Браун пропонує розглядати публічну дипломатію у рамках суб'єктно-мережевої теорії [33]. Виходячи з того, що в сучасному житті певні речі нарівні з людьми діють і відіграють значну роль у функціонуванні суспільства, автор відмовляється від поділу матеріального та ідеального, а також людських та технологічних аспектів світу. Таким чином, логістична та організаційна частина процесу здійснення публічної дипломатії є не перешкодою для ефективності публічної дипломатії, а елементом її практики. Відповідно до цього підходу організаційна структура процесу реалізації публічної дипломатії включає національну систему публічної дипломатії, «ланцюжок впливу» та операційний простір.

Національна публічна дипломатія, що виникла із взаємодії національних і міжнародних факторів, має унікальну траєкторію розвитку, виражену за допомогою повторюваного здійснення традиційних для держав напрямів діяльності. Цей комплекс практик може бути інтерпретований як «ланцюжок впливу» (*influence chain*), що пов'язує політичні мотиви з кінцевим результатом. Однак ефективність програм публічної дипломатії також залежить від середовища, в якому вони реалізуються: позицією місцевого уряду та суспільства всередині операційного простору.

Національна система публічної дипломатії включає організації, що займаються діяльністю в рамках публічної дипломатії (включаючи і тих, які не називають себе такими), а також осіб, що впливають на формування політичного курсу, які беруть участь у фінансуванні або займають високі посади в організаціях, що займаються публічною дипломатією. Ці актори реалізують публічну дипломатію в умовах національної концепції зовнішньої політики, існуючої організаційної структури та комплексу прийнятих у цій галузі традиційних для держави напрямів діяльності.

У 2010-ті роки представники таких галузей наукового знання як маркетинг та політична комунікація стали вивчати принципи публічної дипломатії, іміджу та бренду. Фахівці у галузі маркетингу вважають, що концепція «національного бренду» пояснює природу сучасної публічної дипломатії. Поєднання публічної дипломатії з маркетингом, а також застосування законів останнього у просуванні іміджу держави уможливило появу ідеї, що імідж уряду та політика його країни – це продукт, який необхідно продати іноземній аудиторії. У результаті урядовий імідж почали називати національним брендом [32, с. 107].

З погляду цих представників головна мета національного іміджу, як і національного брендингу, полягає в тому, щоб забезпечити сприятливу репутацію серед цільової аудиторії. Відповідно позитивна репутація держави тісно пов'язана з її продуктами та активами, що робить її кращою в очах різного кола споживачів [34].

Яскравим прикладом трактування іміджу держави є твердження британського експерта та радника з питань побудови національного бренд-іміджу держави – Саймона Анхольта, який є ключовим представником цього напрямку. На його думку, національний імідж – це лише метафора того, наскільки ефективно країни конкурують одна з одною за сприятливе сприйняття, чи то щодо експорту, управління, туризму, інвестицій та імміграції, культури та спадщини чи людей [35]. Як і інші автори, які поділяють таку перспективу національного іміджу, С. Анхольт у своєму

визначенні робить основний наголос на конкуренції, тобто на економічний імператив.

Вчений з Інституту Клінгендаля Пітер Ван Хем, у свою чергу, досліджує значення іміджу держави в контексті сучасних загально-цивілізаційних трендів – глобалізації всіх сфер життєвої діяльності, демократизації політичних процесів, інтернаціоналізації національних економік, а також стрімкого розвитку інформаційних технологій. Він стверджує, що саме у такому середовищі своєрідна зовнішня публічність чи популярність стає невід'ємним атрибутом держави та чинником якості її відносин з іншими учасниками міжнародних відносин [36]. Успіх брендів держав, як і брендів товарів, залежить від довіри та схвалення покупців, а імідж та репутація – є ключовими складовими його стратегічного капіталу. В умовах відкритості та загальної взаємозалежності кожна держава змушена шукати собі та займати відповідну «іміджеву нішу», змагаючись з іншими учасниками на умовних брендів ринках та вибиваючи собі лояльність тих чи інших споживачів. При цьому особливість такої боротьби полягає в тому, що держави змушені конкурувати не лише з собі подібними, а й іншого суб'єктами міжнародних відносин, такими як міжнародні організації або інтеграційні об'єднання, неурядові організації чи транснаціональні корпорації тощо.

Прихильники політичної комунікації стверджують, що публічна дипломатія – це встановлення прямого діалогу між урядом США та лідерами зарубіжного суспільства. Нове прочитання терміну «пропаганда» та розуміння публічної дипломатії як короткострокового інформаційного механізму стали домінувати серед спеціалістів. Діалог між США та представниками зарубіжного суспільства через інформаційні портали, соціальні мережі (цифрова дипломатія) створює умови для формування так званої стратегічної комунікації. Ця концепція сьогодні витісняє концепцію про «м'яку силу» Дж. Ная у наукових публікаціях, а й у практиці публічної дипломатії США. Прихильники цієї концепції стверджують, що ідеї Дж. Ная

про залучення розвинених країн до цінностей США не потрібні у світі, де наростає напруженість і потрібна пряма політична пропаганда.

Розгорнуте тлумачення публічної дипломатії з позиції стратегічної комунікації дано американським експертом Р. Захарна. Вона вперше запропонувала розглядати публічну дипломатію як засіб так званої діалогової пропаганди. Даний тип пропаганди передбачає встановлення двостороннього спілкування між тими, хто поширює політичну пропаганду, та тими, хто її приймає у закордонному суспільстві. На відміну від традиційної пропаганди, нова пропагандистська публічна дипломатія – це розуміння (діалог), інформування та вплив. Основна мета такої публічної дипломатії – короткострокові політичні кампанії, що спрямовані на інформаційне забезпечення та просування зовнішньополітичних завдань в інших країнах або покращення політичного іміджу держави [37, с. 99].

Таким чином, різні галузі – історія, міжнародні відносини, політична комунікація, культурологія, антропологія та інші науки пропонують нам кілька концепцій, які можна застосувати до вивчення публічної дипломатії. Усі проаналізовані концепції можна об'єднати у дві групи щодо того, як вони трактують відносини між спонсорами чи ініціаторами (*givers* чи *transmitters*) умовних програм публічної дипломатії та одержувачами цих програм в інших країнах (*recipients* або *receivers*). Концепції першої групи застосовні до вивчення цілей публічної дипломатії, тоді як концепції другої групи – до оцінки кінцевих результатів публічної дипломатії.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ СКЛАДОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

2.1. Формування нормативно-правової бази публічної дипломатії України

Зацікавленість урядових структур у реалізації засад публічної дипломатії, яка має додаткову цінність для дипломатичної практики, проявляється у формуванні нормативно-правової бази. Відповідно діяльність публічної дипломатії України регулюється нормативно-правовими актами, статутними і звітними документами, які визначають практичне наповнення публічної дипломатії України.

Карколомні події 2013–2014 рр. в Україні значно активізували роботу державних органів у сфері вдосконалення нормативно-правового забезпечення публічної дипломатії.

Зі створенням Департаменту публічної дипломатії у складі МЗС України було затверджено низку важливих документів, що містили ключові завдання для публічної дипломатії України. Серед них необхідно назвати:

– Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (січень 2015 р.) Цей документ наголошує на потребі посилення інституційної спроможності та синергії для просування іміджу України у світі, збільшення присутності держави у міжнародному академічному, культурному та громадському середовищі, просування її інтересів у світовому інформаційному просторі та створення якісного бренду «Україна»;

– Концепцію популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (жовтень 2016 р.). Документ про шляхи популяризації України у світі, створення її позитивного іміджу, просування інтересів України на міжнародній арені;

– Доктрину інформаційної безпеки України (лютий 2017 р.). Документ, що визначав розвиток публічної дипломатії в контексті пріоритету щодо формування позитивного міжнародного іміджу України;

– Концепцію стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України (листопад 2017 р.). Документ, який проголошував, що метою реалізації стратегічних комунікацій у воєнній сфері є просування загальнодержавного нарративу та формулювання й впровадження ключових повідомлень, необхідність ефективної протидії інформаційним викликам та загрозам у воєнній сфері;

– Стратегію публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025 (березень 2021 р.). Мета стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України полягає у формуванні позитивного іміджу України у світі через інституціоналізацію та посилення функції публічної дипломатії в роботі МЗС, закордонних дипломатичних установ України та Українського інституту.

З метою покращення репутації України та просування інтересів держави на міжнародній арені 11 жовтня 2016 р. було схвалено Концепцію популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, реалізація якої була розрахована на період до 2020 року. Цілі Концепції зводилися до:

– популяризації України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав, спрямованої на захист її інтересів, зміцнення її національної безпеки і відновлення територіальної цілісності;

– формування позитивного іміджу України шляхом висвітлення об'єктивної інформації про конкурентні переваги, сильні сторони, вагомі досягнення на світовій арені;

– забезпечення на міжвідомчому рівні постійної оперативної та скоординованої діяльності з підготовки і поширення у світовому інформаційному просторі правдивої та об'єктивної інформації про Україну, а також підвищення туристичної та інвестиційної привабливості України [38].

У Концепції було зроблено особливий акцент на необхідності визначення ефективного механізму інформування світової спільноти про політичну ситуацію та актуальні події в Україні.

У рамках реалізації Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, Постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. було створено тимчасовий консультативно-дорадчий орган – Міжвідомчу комісію з питань популяризації України у світі. Основними завданнями Комісії було проголошено:

1) сприяння забезпеченню координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади під час реалізації Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі;

2) розгляд питань, пов'язаних із формуванням позитивного іміджу України у світовому інформаційному просторі;

3) забезпечення на міжвідомчому рівні постійної оперативної та скоординованої діяльності з підготовки і поширення у світовому інформаційному просторі правдивої та об'єктивної інформації про Україну, а також підвищення туристичної та інвестиційної привабливості України.

Новостворена Комісія мала вивчати результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, установ, підприємств та організацій з питань популяризації України, здійснювати моніторинг стану виконання цього завдання відповідними установами, брати участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, а також подавати Кабінету Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи рекомендації та пропозиції.

Також Комісія мала право організовувати проведення конференцій, семінарів, нарад та інших заходів. Зокрема на Міністерство інформаційної політики було покладено організаційне матеріально-технічне та інформаційне забезпечення діяльності цієї Міжвідомчої комісії [39].

Публічна дипломатія як одна з найвагоміших складових сучасних стратегічних комунікацій, відображена в Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України (затверджена Наказом Міністерства оборони України від 22 листопада 2017 р.).

Згідно з цим документом публічна дипломатія розглядається як «комунікація уряду держави з іноземною аудиторією, що має на меті донесення ідей та ідеалів, особливостей інституцій та культури, а також національних цілей та поточної політики країни, яка здійснює публічну дипломатію» [40].

Рамковим документом для формування та реалізації заходів МЗС у сфері публічної дипломатії стала Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025, яка була схвалена Наказом МЗС від 24 березня 2021 р. Зокрема документ визначає:

- основні підходи та поняття публічної дипломатії;
- внутрішнє та зовнішнє середовище;
- стратегічну мету, цілі та завдання публічної дипломатії МЗС;
- позиціонування України: бренд Ukraine NOW та ключові повідомлення;
- цільові групи, інструменти та канали публічної дипломатії;
- географічні пріоритети;
- ресурси;
- співпрацю та координацію з іншими державними органами України .

[41].

В Стратегії зазначено, що «імідж та репутація країни формуються не тільки інструментами публічної дипломатії. Публічна дипломатія є лише складовою стратегічних комунікацій держави, а процес формування позитивного іміджу України у світі потребує тісної координації з усіма дотичними інституціями як державними, так і недержавними».

У стратегії розглядається функція публічної дипломатії, яка передбачає «встановлення діалогу «держава-людина» з урахуванням різноманіття національної та глобальної аудиторії, а також сприяння міжособистісним

контактам «людина-людина», що особливо актуально в епоху широкого використання цифрових інструментів та соціальних мереж. Публічна дипломатія є також інструментом зміцнення національної стійкості та протидії гібридним загрозам, дезінформації та фейкам» [42].

Публічна дипломатія МЗС України орієнтується на сучасні підходи, що визначають ключовими діалог, міждержавні культурні зв'язки та людські контакти, різного роду взаємодію з іноземною аудиторією. Зокрема головними напрямками публічної дипломатії України згідно із положеннями Стратегії є: культурна, економічна, експертна, кулінарна науково-освітня, спортивна і цифрова дипломатія.

Прийнята Стратегія публічної дипломатії України покликана посилити вплив України на ключових платформах міжнародної взаємодії, ефективність напряму публічної дипломатії і забезпечити більш системну його роботу.

Стратегія публічної дипломатії України спрямована на ефективну протидію стереотипам для покращення сприйняття образу України у світі, протидії російській пропаганді, поширенню інформації серед іноземної аудиторії про військові злочини Російської Федерації, загальним загрозам і викликам, які зростають через агресивну війну Росії проти України.

Відповідно, Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025 рр. значно розширила і зміцнила нормативно-правову базу публічної дипломатії, прийняття якої стало об'єктивною потребою і важливим кроком у розвитку різних напрямів публічної дипломатії України.

У 2021 році одночасно із Стратегією публічної дипломатії України Міністерством закордонних справ за сприяння фахівців Групи кризового управління ПРООН в Україні було розроблено ще один важливий документ, що стосується практичної площини реалізації зовнішньої інформаційної політики держави – Комунікаційну стратегію МЗС України (березень 2021 р.). Як визначається у вступній частині цього документу передумовою для розробки та впровадження в дію саме Комунікаційної стратегії стала

нагальна потреба розбудови комунікаційної спроможності органів державної влади у їх відносинах з громадянським суспільством, особливо в умовах гострих криз, необхідності підвищення згуртованості українського суспільства, посилення рівня довіри громадян до державних і суспільних інституцій.

У якості головної мети Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України проголошує розбудову злагодженої, чіткої та дієвої системи зовнішньої і внутрішньої комунікації Міністерства, яка допоможе йому втілювати власні місію та бачення, більш ефективно реалізовувати стратегічні завдання, серед яких визначаються наступні:

1) протидія агресії РФ політико-дипломатичними засобами та відновлення територіальної цілісності України;

2) поглиблення співпраці з ключовими міжнародними партнерами (G7, G20), державами-сусідами України, у тому числі в рамках багатосторонніх глобальних та регіональних форматів співробітництва;

3) забезпечення зовнішньоекономічних інтересів України засобами економічної дипломатії та залучення допомоги для потреб України;

4) забезпечення сталої міжнародної підтримки стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в таких організаціях, як ЄС та НАТО;

5) просування іміджу України в умовах протидії дезінформаційним атакам проти неї;

6) вдосконалення захисту прав та інтересів громадян України за кордоном [43].

Як результат відповідний документ як певний дороговказ для вітчизняного зовнішньополітичного відомства спрямований на: 1) забезпечення належного комунікаційного потенціалу МЗС України в цілому; 2) забезпечення постійного його діалогу з усіма ключовими аудиторіями, враховуючи і внутрішню аудиторію Міністерства, для запровадження інклюзивної системи прийняття рішень; 3) вироблення ключових понять та

принципів кризового управління в системі комунікацій з метою зменшення впливу криз та ефективного досягнення цілей діяльності Міністерства; 4) забезпечення виконання Стратегії за принципами проєктного менеджменту: планування, виконання, моніторинг та оцінка, перегляд цілей та завдань за результатами моніторингу та оцінки [43].

Отже, аналіз нормативно-правової бази публічної дипломатії України свідчить про те, що уряд приділяє чималу увагу публічній дипломатії як інструменту зовнішньої політики України і важливої складової стратегічної комунікації. Зокрема урядовими структурами України пророблено чималу роботу у напрямі створення нормативно-правової бази, яка регулює реалізацію завдань публічної дипломатії.

2.2. Становлення і розвиток державних інституцій України у галузі публічної дипломатії

Процес формування українських інституцій, на які покладалися функції з реалізації цілей, що пов'язані з публічною дипломатією, був започаткований на початку 2000-х рр. У 2003 р. було створено державне комерційне підприємство «Український державний центр міжнародної освіти». Перед новоствореною були поставлені наступні завдання:

- популяризація української освіти за кордоном;
- інформаційна підтримка іноземних абітурієнтів/студентів щодо організації навчання у закладах освіти України;
- сприяння активізації міжнародного співробітництва українських освітніх закладів у сфері академічних обмінів [44].

Фактично на офіційному рівні необхідність реалізації завдань публічної дипломатії була визнана у 2006 р., коли відповідно до указу Президента України були створені культурно-інформаційні центри у складі закордонних дипломатичних установ України.

Основними завданнями цих установ були визначені такі:

- сприяння розвитку міжнародного співробітництва України з державою перебування в галузі культури, освіти, науки й техніки, туризму, фізичної культури і спорту;
- розповсюдження в державах перебування інформації про Україну;
- ознайомлення громадян іноземної держави з культурою та історією України;
- сприяння вивченню української мови на території держави перебування;
- підтримання зв'язків із закордонними українцями та сприяння задоволенню їхніх культурно-мовних, інформаційних та інших потреб;
- поширення інформації про туристичну привабливість України.

Організація діяльності культурно-інформаційних центрів покладалася на Міністерство закордонних справ, Міністерство культури і туризму, Міністерство освіти і науки, Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту і Державний комітет телебачення та радіомовлення України [45].

Вже наприкінці 2013 р. в європейських державах функціонували 17 культурно-інформаційних центрів у складі дипломатичних установ України.

Утім ефективність діяльності цих центрів, з погляду наявних на той час фахівців, не є однозначною. З одного боку вважається, що вони стали важливим інструментом поширення інформації про культурне життя України за кордоном, що дало змогу сформувати про неї позитивне сприйняття, а з іншого боку, їхня діяльність розглядається як незначна та обмежена переважно формально-протокольними та інформаційно-роз'яснювальними заходами [46].

У 2018 р. експерти Українського інституту, проаналізувавши інформацію, що була отримана від 37 українських закордонних дипломатичних установ встановили, що більшість з цих центрів фактично припинили своє функціонування або мають недостатні ресурси для ведення повноцінної роботи [47, с. 6].

Наприкінці 2014 р. було засновано Міністерство інформаційної політики (з 2019 р. – Міністерство культури та інформаційної політики України), яке мало сприяти популяризації та формуванню позитивного іміджу України у світових інформаційних ресурсах та національних ЗМІ іноземних держав. Як зазначається в Положенні про Міністерство, це обумовлено цілями захисту політичних, економічних та соціально-культурних інтересів України, зміцнення її національної безпеки та відновлення територіальної цілісності [48].

Процес інституалізації публічної дипломатії в Україні фактично був започаткований у грудні 2015 р., коли було створено самостійний структурний підрозділ – Управління публічної дипломатії (сьогодні – Департамент

публічної дипломатії МЗС), яке розглядалось як новий механізм популяризації України у світі та взаємодії з громадськістю.

Основні завдання Управління полягали у розвитку відносин з громадськістю, громадськими об'єднаннями та медіа інших країн та України; реалізації іміджевих, культурних та інформаційних проектів України за кордоном; координації заходів інших органів виконавчої влади у цих сферах.

На початковому етапі в рамках Управління публічної дипломатії, відповідно до визначених напрямів діяльності, були створені три відділи: культурної дипломатії, іміджевих проектів та зв'язків із медіа (зокрема з онлайн-платформами) [49].

На сьогоднішній день, в рамках центральних органів державної влади склалося чітке розуміння, що публічна дипломатія передбачає комплекс зусиль різних інституцій та індивідуальних амбасадорів. Проте особлива інституційна роль у публічній дипломатії відводиться системі Міністерства закордонних справ, яке виконує завдання «сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера». Відомство займається координацією, приймає рішення, визначає пріоритети та стратегічні цілі у сфері публічної дипломатії. Також за кожним напрямом закріплені профільні структури, які відповідають за реалізацію рішень МЗС України.

Наразі основними інституційними складовими публічної дипломатії України є Міністерство закордонних справ та його спеціалізований Департамент, Український інститут та закордонні дипломатичні установи держави.

Апарат МЗС України як головний суб'єкт публічної дипломатії забезпечує стає фінансування та сприятливі нормативно-правові умови для роботи Українського інституту та закордонних дипломатичних установ України, координує та погоджує плани їхніх заходів.

Активно забезпечують роботу у напрямі публічної дипломатії й інші центральні органи державної влади, зокрема, Міністерство інформаційної

політики (з вересня 2019 року реорганізовано в Міністерство культури, молоді та спорту України, з березня 2020 року в Міністерство культури та інформаційної політики України) та підпорядковані йому органи – Державне агентство розвитку туризму України, Державне агентство України з питань кіно, Національний центр Олександра Довженка, Український інститут національної пам'яті.

Реалізацію положень Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі значною мірою було покладено на Міністерство інформаційної політики, Міністр якого очолив Міжвідомчу Комісію з питань популяризації України у світі. Проте експерти неодноразово вказували на низький рівень координації зусиль під час виконання Плану заходів з реалізації Концепції.

Важливим здобутком у розвитку публічної дипломатії України можна вважати ухвалення у 2018 р. міжвідомчою Комісією з питань популяризації при Міністерстві інформаційної політики України рішення стосовно уніфікованого бренду України «UKRAINE NOW». Бренд став масштабною міжнародною маркетинговою кампанією з боку українського уряду, метою якої було створення позитивного образу України у світі, залучення в країну інвестицій та покращення її туристичного потенціалу.

У цілому громадськість іноземної держави сприймає іншу державу, політику її уряду в основному через призму сформованих стереотипів. Відтак поточним подіям, процесам, що зміцнюють негативне уявлення про країну, зазвичай приділяється значна увага, тоді як інформація, що не підтверджує вже сформовані упереджені погляди як правило переважно ігнорується.

При наявності успішного і ефективного бренду держави існує беззаперечна можливість переконати в протилежному й утримати суспільство іноземної держави від фокусування уваги на негативній інформації про країну.

Тобто брендинг розглядається як комунікаційний процес між Україною і зарубіжним суспільством з метою зміни укоріненого негативного образу

України за кордоном або зміцнення вже наявного позитивного іміджу держави.

У напрямі створення позитивного міжнародного іміджу України працює і Міністерство освіти та науки. Зокрема на державне підприємство «Український державний центр міжнародної освіти», яке належить до сфери управління Міністерства освіти та науки, покладено прямі функції публічної дипломатії.

Активність у напрямі публічної дипломатії демонструє і Міністерство економічного розвитку і торгівлі (зараз Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України). Згідно з наказом Міністерства від 23 червня 2018 року було створено Державну установу «Офіс з просування експорту України» з метою підтримки та просування експорту товарів і послуг українських виробників, а також участі в реалізації Експортної стратегії України на 2017–2021 рр.

Популяризації України, просуванню її іміджу за кордоном засобами публічної дипломатії значною мірою сьогодні сприяє й Урядовий офіс з питань координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який було засновано у жовтні 2017 року Постановою КМУ № 759 [50].

Стратегічна доцільність заснування та налагодження ефективної роботи даної державної інституції останнім часом пояснюється результатами аналізу стану та наявними проблемами зовнішньої комунікації урядових структур України у галузі європейської інтеграції та євро-атлантичного співробітництва. Останнє також ув'язується з потребами результативного виконання Україною національної Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на період 2018-2021 рр., розробкою та схваленням КМУ у грудні 2022 р. нового документу - Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року [51].

Окрім безпосередніх завдань Урядового офісу що стосуються просування України на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції, останній є відповідальним і за проведення ефективної публічної дипломатії у

зазначених напрямках. До початку повномасштабної агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року це позначилося долучанням Урядового офісу до реалізації кількох успішних комунікаційних кампаній, зокрема «Сила можливостей» та «ЕУКраїна», які поширювалися на широкі верстви населення та передбачали використання широкого спектру комунікаційних каналів, а саме: телебачення, радіомовлення, онлайн-медіа, зовнішню та внутрішню рекламу.

Утім, на сучасному етапі, як і у минулому можна виокремити низку ключових проблем і прогалин, що зумовлюють актуальність роботи відповідної інституції в структурі КМУ. До їх числа відносяться:

1) відсутність єдиного стандарту формування і поширення інформації з європейської інтеграції в системі органів державної влади;

2) відсутність планування комунікаційних цілей і відповідних заходів для їх досягнення у середньостроковій та довгостроковій перспективі;

3) відсутність координації між центральними та місцевими органами влади у просуванні інформаційних кампаній;

4) недостатній рівень обізнаності у питаннях євро-атлантичної інтеграції та співробітництва серед державних службовців, які є залученими до реалізації публічної дипломатії у відповідних напрямках;

5) недостатня кількість комунікаційних кампаній з боку державних органів влади України для громадян як у національному, так закордонному вимірах публічної дипломатії;

6) зростання кількості дезінформаційних кампаній, що скеровані проти набуття Україною членства в ЄС та НАТО.

Виходячи з окресленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1155-р було затверджено Операційний план з реалізації у 2022-2024 роках Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, в межах якого Урядовому офісу з питань координації європейської та євроатлантичної інтеграції відводиться

чільна координаційна роль та функції. До числа останніх, зокрема, відноситься:

1) включення стратегічного наративу стосовно комунікації з питань європейської інтеграції до інформаційних повідомлень, виступів, доповідей уповноважених представників державних органів влади, організацій та закордонних дипломатичних установ України;

2) розробка та проведення комунікаційних кампаній щодо висвітлення та демонстрування проведених реформ у рамках імплементації Угоди про асоціацію з метою набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО;

3) контроль за проведенням публічних заходів за участю високопосадовців України та Європейського Союзу з метою просування діалогу Україна - Європейський Союз;

4) організація та проведення щорічних конференцій що стосуються звітів про виконання Угоди про асоціацію та інших договорів між Україною та Європейським Союзом, що забезпечують шлях України до ЄС та НАТО;

5) координація заходів з організації зустрічей і спільних заходів між представниками українського та європейського бізнесу та громадських об'єднань що стосуються питань інтеграції України та Європейського Союзу;

6) забезпечення регулярного інформування дипломатичних представництв України за кордоном про результати реформ, пов'язаних із європейською інтеграцією України [51].

Для публічної дипломатії України знаковим моментом став проєкт концепції створення Українського інституту, який у 2015 р. запропонувало до громадського обговорення Міністерство закордонних справ. Проте лише у 2017 році на хвилі суспільно-політичних трансформацій Український інститут був заснований Кабінетом Міністрів України. Утім державна установа повноцінно розпочала свою діяльність лише після тривалих обговорень та дискусій влітку 2018 р.

Сьогодні Український інститут на високому рівні представляє українську культуру за кордоном та покликаний формувати нову політичну і культурну ідентичність України [52].

Український інститут, заснований на міжнародних прототипах, таких як Британська рада, Goethe-Institut та Французький інститут, є експертною та авторитетною організацією, місія якої направлена на зміцнення зовнішньої і внутрішньої суб'єктності України засобами культурної дипломатії.

Перед Українським інститутом стоять складні та масштабні завдання: підвищення впізнаваності України за кордоном; розбудова міжнародного діалогу шляхом підтримки і реалізації заходів, програм і проєктів; забезпечення участі України у заходах і проєктах у галузі культури, освіти, науки, креативних індустрій (літератури, візуального, аудіального, аудіовізуального, сценічного мистецтва, архітектури, нових медіа); популяризація української мови та культури за кордоном [53].

За п'ять років свого існування Український інститут реалізував понад 400 культурних подій і проєктів у 87 країнах світу. Серед них варто відзначити – конференції, публічні дискусії, комунікаційні кампанії, численні виставки, кінопокази, концерти, театральні вистави а також Сезон культури Велика Британія – Україна 2022 та Двосторонній рік культури Україна-Австрія 2019. У цілому, заходи Українського інституту відвідало близько 2 мільйонів людей, а загальна аудиторія склала понад 752 мільйонів людей.

Для того, щоб привернути увагу світової спільноти до знищення російською федерацією української культурної спадщини Український інститут розпочав кампанію «Листівки з України», яка охопила понад 70 мільйонів іноземців.

Український інститут, спираючись на актуальність, науково обґрунтовані дані також здійснив чимало аналітичних досліджень. Повномасштабна війна Росії проти України вкотре довела, що публічна дипломатія є одним із важливих факторів національної безпеки. Протягом

2022–2023 рр. переважна частка проєктів Українського інституту була присвячена інформуванню іноземців про передумови та причини війни, пошуку шляхів подолання стереотипів та спростовуванню упереджень. У 2023 р. Український інститут відкрив перше закордонне представництво у Німеччині і готує запуск другого представництва у Франції [54].

Найбільш помітним виміром публічної дипломатії є культурний, який охоплює чималу аудиторію. Його активному розвитку сприяло створення низки різних інституцій, зокрема, Українського культурного фонду (створений у 2017 р.), програмна діяльність якого сприяє просуванню культурних проєктів і позитивного іміджу України [55].

Український культурний фонд, допомагаючи в реалізації публічної дипломатії, підтримує культурне розмаїття, сприяє міжкультурному діалогу; вивченню української мови за кордоном, збереженню культурної спадщини. Згідно з чинним законодавством діяльність фонду спрямовується та координується Міністерством культури України.

З метою просування іміджу України за кордоном засобами публічної дипломатії через популяризацію української літератури у світі був створений у 2016 році Український інститут книги. Ця державна установа покликана підтримувати книговидавничу справу, стимулювати перекладацьку діяльність, представляти Україну в міжнародних організаціях у сфері книговидання [56].

Загалом головним здобутком України у напрямі розвитку публічної дипломатії вважається її інституалізація і поява державних інституцій, яким притаманна креативність, прогресивність, націленість, відкритість і прозорість. До того ж публічна дипломатія, її ефективність значною мірою залежить від інформаційної та комунікаційної спроможності і координації дій усіх інституцій, які задіяні у формуванні та популяризації позитивного міжнародного іміджу України. Також діяльність інституцій публічної дипломатії супроводжується активною комунікацією у соціальних мережах.

Отже, інституційна складова публічної дипломатії в Україні представлена доволі широко, але враховуючи приклад більш розвинених країн, необхідно зосередитись на вдосконаленні цієї системи та вдосконаленні необхідних для наряду компетенцій серед кадрових дипломатів.

2.3. Неурядові інституції України в реалізації публічної дипломатії

Європейський вектор публічної дипломатії України сьогодні реалізується за допомогою діяльності не лише державних, але і недержавних суб'єктів публічної дипломатії. Останні повноцінно задіяні у роботу з виконання комплексної дипломатичної стратегії держави. Використовуючи власні контакти з конкретними соціальними групами чи суспільством за кордоном в цілому, вони також посередньо здатні впливати на політичні процеси і прийняття політичних рішень в іноземних державах.

У реалізації публічної дипломатії України безпосередньо беруть участь крім системи Міністерства закордонних справ та інших профільних міністерств і зазначених вище нами державних інституцій:

- організації громадянського суспільства та інформаційно-аналітичні центри (серед них необхідно виділити, ті, що працюють у галузі стратегічних комунікацій, зовнішньої політики, безпеки, соціальної політики, проблем прав людини, просування демократичних реформ та розв'язання кримського питання);

- різного роду культурні, освітні та наукові інституції;

- діаспора та українці за кордоном;

- індивідуальні актори;

- фізичні особи (письменники, філософи, художники, музиканти, політологи, історики, журналісти та ін., які є активними учасниками комунікації і просувають українські національні інтереси) [55].

З огляду на зазначений спектр, можна констатувати, що недержавні суб'єкти публічної дипломатії можуть опретьивно та ефективно працювати над реалізацією Стратегії з метою формування цілісного позитивного іміджу України у світі.

Неурядові організації здійснюють дослідницьку й аналітичну діяльність, займаються просуванням і комунікацією зовнішньополітичних цілей України за кордоном. Слід відзначити успішну практику організації двосторонніх

експертних форумів із сусідніми державами (Румунія, Словаччина, Угорщина) та візитів в Україну іноземних журналістів (з Румунії, Словаччини та Чехії).

Загалом активними суб'єктами публічної дипломатії є не тільки державні установи, а й неурядові організації, які протягом тривалого часу поширюють інформацію про Україну, що сприяє підвищенню рівня її пізнаваності в світі та створенні її привабливого іміджу.

Показово, що такі неурядові організації, як Український інститут в Лондоні, Український інститут в Швеції, Фонд культурної дипломатії «UART», які мають багаторічний досвід презентації України закордоном, допомагають сформувати усім зацікавленим уявлення про суспільно-політичне, культурне життя України.

Діяльність Українського інституту в Лондоні, який був заснований у 1979 р., передбачає поширення у Великій Британії інформації про Україну у сфері культури і мистецтва, вивчення та поширення української мови, історії, літератури, ознайомлення з подіями в Україні.

Український інститут у Лондоні є важливою складовою публічної дипломатії України у Великій Британії, який, завдяки проведенню різноманітних заходів, сприяє не лише поширенню знань про українську культуру, а й забезпечує краще розуміння сучасної України британцями, що є надзвичайно важливим аспектом для активізації британсько-українського двостороннього співробітництва.

Суспільно-політичні трансформації в Україні, що довели життєздатність українського громадянського суспільства, сприяли розвитку недержавних інституцій публічної дипломатії України. Вони стали своєрідною платформою для надання та поширення інформації про Україну у європейських країнах насамперед шляхом організації та проведення різноманітних культурних заходів.

Так в 2014 р. з метою зміцнення позитивного іміджу України в Швеції, поширення культурної спадщини, використовуючи культурні засоби, було засновано Український інститут у цій державі. Новостворена установа

спрямовує свою діяльність на сприяння кращому розумінню та знанням української культури та історії у Швеції, на підтримку українських митців, знайомить шведське суспільство з їхньою творчістю шляхом організації та фінансування, виставок, театральних гастролей, концертів, показів кінофільмів.

Інститут також організовував Нордичний Український Кінофестиваль (Nordic Ukrainian Film Festival, курси української мови для іноземців, у співпраці з Острозькою академією [57].

У 2015 р. групою активних високоосвічених українських експатріантів було утворено міжнародну громадську організацію «Global Ukraine», яка створює комунікаційну платформу для українців із США, Канади, Австралії, Японії, країн ЄС, Азії та арабського світу. Організація покликана просувати інтереси України на глобальному рівні та стати своєрідним мостом між Україною та світовою спільнотою. Однією з головних цілей організації є глобальна експансія українських брендів.

Мережа Global Ukrainians з метою реалізації своєї діяльності використовує сучасні інструменти культурної, наукової та бізнесової дипломатії. Через мережу Global Ukrainians на II (у жовтні 2015 р.) та III (у липні 2016 р.) форумах було затверджено Стратегію розвитку народної дипломатії України. Її публічне представлення та обговорення на експертному рівні відбулися у Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України у січні 2017 р.

Мережа Global Ukrainians, будучи незалежною мережею, координує свої дії з Міністерства закордонних справ України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством культури України, Комітетом Верховної Ради України в закордонних справах, Торгово-промисловою Палатою України, які зацікавлені в розвитку глобальної мережі українських народних дипломатів. Платформа Global Ukrainians бере на себе ініціативу з розвитку системної й комплексної співпраці з українськими громадами світу в напрямі культурної та бізнес-дипломатії [58].

У 2019 р. було засновано громадську організацію Центр публічної дипломатії, діяльність якої «спрямована на формування позитивного іміджу України на світовій арені шляхом реалізації національних та міжнародних проєктів в Україні та за кордоном, проведення публічних заходів і здійснення досліджень актуальних глобальних проблем з акцентом на особливостях міжнародної діяльності України».

Непохитною лінією діяльності Центру публічної дипломатії є сприяння реалізації стратегічного курсу країни на членство в ЄС і НАТО.

Перед Центром стоять дві головні цілі:

1) сприяння формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені через застосування інструментів публічної дипломатії;

2) просування інвестиційного, освітнього, науково-технологічного, культурного, спортивного, туристичного та екологічного потенціалу України на шляху її інтеграції в європейські та євроатлантичні структури.

Щоб досягнути цих цілей Центр публічної дипломатії готує та реалізовує проєкти, спрямовані на формування позитивного образу України та її інституцій на міжнародному рівні, розробляє освітні курси і тренінги з дипломатії, зовнішньої політики, європейської та євроатлантичної інтеграції [59].

Відповідно до Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі підкреслюється «необхідність забезпечення взаємовигідної співпраці з українською діаспорою щодо популяризації України та українців просування їхніх інтересів в інших державах і на міжнародній арені» [38].

Діаспора є важливою складовою публічної дипломатії, яка володіє мовою, усвідомлює свою національну ідентичність. Активною та впливовою неурядовою організацією публічної дипломатії в Україні є Світовий Конгрес українців (організація була заснована у 1967 р. в Нью-Йорку під назвою Світовий конгрес вільних українців, з 1993 р. організація стала називатися – Світовий конгрес українців.), у який входять українські діаспорні організації

з понад 60 країн світу. Світовий Конгрес українців є потужною міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі, що представляє інтереси понад 20 мільйонів українців.

У 2003 році організація була визнана Економічною та соціальною радою Організації Об'єднаних Націй як неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом й у 2018 році Світовий Конгрес українців набув статусу учасника міжнародної неурядової організації в Раді Європи.

На сучасному етапі Світовий Конгрес українців сприяє: розширенню своєї мережі та посиленню її впливу в просуванні актуальних українських питань на міжнародному рівні; зміцненню міжнародної коаліції на підтримку України щодо захисту своєї територіальної цілісності; підтримці євроінтеграційного і євроатлантичного курсу України та її вступу до Європейського Союзу та НАТО [60].

Зміцненню освітньо-культурних зв'язків з українською діаспорою сприяє Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК), що співпрацює з Міністерством освіти і науки України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством культури України, Світовим Конгресом українців, багатьма державними структурами в Україні й українськими громадами у світі, вищими закладами освіти [61].

Отже, неурядові організації мають чималий потенціал, щоб стати одним із ключових елементів публічної дипломатії України. Неурядові інституції, задовольняючи в цілому попит громадськості за кордоном на якісний український культурний продукт, забезпечують Україні більшу пізнаваність за кордоном й формують позитивне сприйняття України громадянами різних держав світу.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

3.1. Пріоритетні напрями реалізації публічної дипломатії України в європейських країнах

В умовах агресивної війни Росії проти України особливе значення для публічної дипломатії України має європейський вектор, що змушує її докладати чимало зусиль для подолання впливу російської пропаганди на суспільства країн ЄС. Це буде сприяти зміцненню позицій України в міжнародному інформаційному просторі та корекції іміджу країни на світовій арені.

Європейська інтеграція є не лише стратегічним вектором політики України, а й якісним орієнтиром внутрішньої трансформації всіх аспектів суспільно-політичного життя.

Широкомасштабна війна Росії проти України постала новим викликом для публічної дипломатії, яка покликана відстоювати суб'єктність та авторитет країни у світі різноманітними засобами. Буквально з перших днів війни Росії проти України була активізована діяльність як державних так і недержавних інституцій у сфері публічної дипломатії.

В Україні розробляються програми інформування зовнішньої громадськості про нашу державу. Публічна дипломатія України в основному зорієнтована на формування й просування позитивного образу України в країнах-членах Європейського Союзу й подолання негативних стереотипів і упереджень.

Сьогодні для сучасної держави надзвичайно важливим є вміння керувати і контролювати своїм іміджем як значущим інформаційним продуктом, яким розпоряджається все суспільство і від якого залежить рівень протидії ворожим впливам [62].

Звісно на формування громадської думки в європейських країнах впливає політична турбулентність в Україні, що може позначитись на їх готовності підтримувати Україну у боротьбі проти російського імперіалізму. І тому чимала роль покладається на публічну дипломатію, зусилля якої направлені на те, щоб голос України міг впевненіше звучати на будь-яких майданчиках та в діалогах із європейцями. До того ж невід'ємною складовою комунікаційних зусиль має стати позитивний меседж [63].

Показово, що сьогодні європейський геополітичний простір для публічної дипломатії України залишається пріоритетним. До того ж європейський вектор публічної дипломатії України направлений на подолання негативних асоціацій, що пов'язані з Україною.

І хоча зроблено чимало на дипломатичному фронті для позиціонування України як потужного регіонального гравця, одним з головних завдань публічної дипломатії залишається донесення європейцям справжніх причин агресивної війни Росії проти України. До того ж завдяки активній діяльності МЗС України публічна дипломатія стала набувати системного характеру.

Україна у своїй зовнішньополітичній практиці поряд із традиційною дипломатією використовує публічну дипломатію, яка покликана позиціонувати Україну як незалежну та демократичну країну, що бореться за ідеали свободи та демократію, захищаючи європейські цінності. Європейський вектор публічної дипломатії України в цілому орієнтований на сучасні підходи, що включають діалог, міжкультурні зв'язки, контакти та взаємодію з суспільствами європейських країн.

У Стратегії публічної дипломатії МЗС України, що затверджена у 2021 р. на 2021–2025 рр. ключовими напрямками публічної дипломатії України визначено:

- культурну дипломатію (покращення впізнаваності України та її культурного розмаїття, формування позитивного ставлення громадян інших країн до України);

- економічну дипломатію (інформування та просування інвестиційного, туристичного та експортного потенціалу України інструментами та засобами публічної дипломатії);

- експертну дипломатію (взаємодію з представниками експертного середовища, експертами та мережами, державними та недержавними аналітичними центрами, національними та міжнародними об'єднаннями);

- кулінарну дипломатію (поширення національної кухні, кулінарного мистецтва та місцевих продуктів харчування);

- науково-освітню дипломатію (розбудову міцних партнерських відносин з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну);

- спортивну дипломатію (організацію та участь у міжнародних спортивних заходах);

- цифрову дипломатію (використання цифрових технологій і платформ).

Відповідно до Стратегії публічної дипломатії МЗС України у різних напрямках публічної дипломатії пріоритетними європейськими державами є:

- 1) щодо культурної дипломатії – Велика Британія, Нідерланди, Франція, Німеччина, Польща, Литва, Італія, Австрія, Угорщина, Сербія,

- 2) щодо залучення інвестицій – Франція, Німеччина, Велика Британія, Нідерланди, Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія;

- 3) щодо просування української експортної продукції – держави-члени ЄС в цілому;

- 4) щодо просування туристичного потенціалу – Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія, Велика Британія, Ірландія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Італія, Греція, Іспанія, Австрія, Польща, Чехія, Литва, Латвія, Естонія;

- 5) щодо реалізації науково-експертної дипломатії – європейські держави в цілому;

- 6) щодо цифрової дипломатії – Велика Британія, Франція, ФРН, Італія, Польща, Литва, Нідерланди, Бельгія, Ірландія, Швейцарія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Греція, Іспанія, Австрія, Чехія, Румунія, Угорщина.

Тобто для кожного напрямку публічної дипломатії передбачено свій перелік пріоритетних держав із урахуванням можливостей співпраці.

Серед вищезазначених країн є лідери ЄС, країни зі скептичним ставленням до України і країни, які демонструють стійку проукраїнську позицію.

Важливим напрямом діяльності публічної дипломатії є використання потенціалу закордонного українства, що пояснюється необхідністю:

- 1) формування позитивного сприйняття України;
- 2) системного та проактивного поширення проукраїнських наративів на протидію дезінформації та пропаганді;
- 3) формування цілісного іміджу України у світі у вимірах «людина-людина», «держава-людина» та «людина-держава»;
- 4) залучення до презентації сучасної України, її науково-інноваційної бази, реформ;
- 5) залучення до підготовки та організації культурних та мистецьких проєктів [42].

Публічна дипломатія дозволяє краще демонструвати та краще проектувати основні ініціативи країни, а також її позицію щодо найважливіших міжнародних проблем.

Однією із складових місій публічної дипломатії, яка є зміцненням суб'єктності України, є зміна стереотипів європейців про Україну. Вектор місії публічної дипломатії України в суспільствах країн ЄС направлений на сприяння розумінню ними соціальних ідеалів, норм і цінностей, реалій політичного устрою та позиціонування України на міжнародній арені.

Діяльність публічної дипломатії України сприяє об'єктивному та активному інформуванню світової спільноти про актуальні події в Україні. Публічна дипломатія шляхом вивчення настроїв іноземної громадської думки просуває національні інтереси і сприяє забезпеченню національної безпеки. Проте в умовах повномасштабної агресії Росії проти України перед

українським керівництвом гостро стоїть питання використання ресурсного потенціалу публічної дипломатії на пріоритетних напрямках.

Публічна дипломатія розширює можливості України в отриманні військових, матеріально-технічних фінансових ресурсів, необхідних для перемоги над російським імперіалізмом та відновлення територіальної цілісності та суверенітету держави.

Серед європейських країн відкрито демонструє антиукраїнську позицію Угорщина, Сербія настрої яких йдуть в розріз з європейською тенденцією підтримки України. Неоднозначною є позиція громадян Франції, Німеччини та Італії, які з одного боку підтримують санкції проти агресора (дещо менше – Італія), але водночас не готові повністю відмовитися від приязних стосунків з Російською Федерацією.

Тож пріоритетним завданням публічної дипломатії в європейських країнах є завоювання симпатії масової суспільної свідомості, підтримки закордонною аудиторією української зовнішньої політики. Зокрема нагальним є курс на зменшення асоціацій з Росією.

Публічна дипломатія України, попри те, що реалізується порівняно з Росією з дуже обмеженими ресурсами та фінансовими засобами, все ж демонструє ефективність і має певні успіхи на багатьох напрямках.

Щоб досягти ефективності та сталості в умовах обмежених ресурсів необхідно сконцентруватися на пріоритетних державах (зокрема Франції, Німеччині, Італії, Великій Британії), що можливо лише завдяки систематичній роботі.

Загалом, сформульовані в Україні пріоритетні напрями публічної дипломатії сприяють формуванню і просуванню позитивного іміджу України не лише у Європі, а й у всьому світі. Просування відбувається за допомогою цілого комплексу заходів: організація виставок, проведення фестивалів, тематичних літературних зустрічей, конференцій.

3.2. Інструментарій та формати публічної дипломатії України в європейських країнах

В останні роки тема публічної дипломатії дедалі частіше фігурує у загальному дискурсі зовнішньополітичної діяльності. Утім, необхідно зазначити, що публічна і класична дипломатії є уособленням двох різних інструментів зовнішньої політики держави.

Тоді як класична дипломатія створює та управляє комунікацією між урядами, публічна дипломатія розглядає комунікації з соціальними групами, неурядовими та міжнародними організаціями, з різними аудиторіями інших країн.

Публічна дипломатія, яка в основному націлена на масову аудиторію, виходить з того, що громадська думка як один з найдавніших феноменів суспільного життя, може здійснювати значний вплив на свої уряди та політичні системи. Отже, публічна дипломатія здійснює вплив на політику іншої держави через формування громадської думки її суспільства, що дозволяє їй досягти поставлених політичних цілей.

Інструментарій та формати публічної дипломатії України в європейських країнах є доволі широкі і різноманітні. До них відносять – комунікаційні кампанії та проекти; культурно-науковий обмін студентами, науковцями, інтелектуалами, художниками; участь у світових подіях та провідних міжнародних виставках, ярмарках, салонах, кіно- та мистецьких фестивалях, виставках, спортивних змаганнях; проведення конференцій, семінарів спільно з провідними іноземними експертами та громадськими діячами, іноземними аналітичними й дослідницькими центрами; співпраця з іноземними ЗМІ, журналістами; співпраця з закордонними українцями; робота культурних центрів; викладання української мови; публікації книг, брошур; виступи на публічних заходах.

Увесь цей інструментарій та формати публічної дипломатії спрямовані на залучення уваги нової аудиторії, популяризацію України, налагодження нових

корисних зв'язків, залучення представників сфер, що перебувають за межами сфери впливу владних структур, а саме з посеред: неурядових організацій, бізнесу, аналітичних центрів, освітніх установ, молоді, лідерів суспільної думки. [42].

Слід зауважити, що для ефективної комунікації для кожної групи цільової аудиторії важливо підбирати відповідні інструменти та формати.

Посольства України в державах-членах ЄС співпрацюють з інституціями, організаціями та приватними особами з метою розвитку всебічного і відкритого діалогу, а також взаємних обмінів між Україною та іншими європейськими державами, використовуючи при цьому: конференції, форуми, семінари, соціальні мережі, професійні навчальні програми та візити.

В рамках публічної дипломатії для повноцінного і об'єктивного розуміння ситуації в Україні забезпечуються зв'язки посольств із засобами масової інформації, надаються відповіді на запити мас-медіа, роз'яснюються аспекти офіційної внутрішньої та зовнішньої політики України.

Посольства України в європейських країнах координують та співпрацюють з Українським інститутом, а також іншими державними органами та агентствами, культурними інституціями, недержавними установами та організаціями, а також об'єднаннями закордонних українців.

Важливу роль у просуванні публічної дипломатії України відіграють працівники дипломатичних представництв України за кордоном, які влаштовують різноманітні культурні та просвітницькі заходи, де пояснюють зовнішню політику України та сприяють підтримці інтересу громадської думки до української держави [64].

Кінофестивалі, концерти, літературні резиденції, мистецькі виставки – всі ці заходи якнайкраще представляють український культурний продукт іноземній аудиторії та транслиують меседж про унікальність та самобутність сучасної України.

До того ж Український інститут здійснює інформаційно-аналітичну роботу зі сприйняття України та української культури за кордоном. Наразі

проведена аналітична робота в таких європейських країнах, як Німеччина, Франція, Польща, Угорщина, Велика Британія, яка має важливе значення для удосконалення інструментів публічної дипломатії.

Однією з пріоритетних країн діяльності Українського інституту є Німеччина. Адже німецькі аудиторії мають обмежені знання про Україну та українську культуру й історію, які, до того ж, часто сприймаються крізь призму російських тлумачень сприйняття України у Німеччині. Проте агресивна війна Росії проти України значно посилила симпатії німецької громадськості до України.

Серйозним здобутком Українського інституту стало відкриття у столиці Німеччини його першого представництва за кордоном. Відкриття представництва в Берліні стало можливим завдяки тристоронньому партнерству між Українським інститутом, Гете-Інститутом та Фондом відкритого суспільства за підтримки Посольства України в Німеччині.

За словами Міністра закордонних справ України Д. Кулеби це є знаковою подією для українсько-німецьких двосторонніх відносин та свідченням зростаючого впливу культурної дипломатії України в Європі загалом. Міністр наголосив, що спільно з німецькою колегою Анналеною Бербок вітає цей історичний крок, який дозволить німецькому суспільству краще зрозуміти Україну та українців.

Зі свого боку, очільниця німецького зовнішньополітичного відомства А. Бербок зазначила, що німецька сторона висловлює свою радість з того приводу, що перше представництво Українського інституту за межами України відкривається саме в Берліні і назвала відповідну подію символом надії та місцем зустрічі двох країн і народів [65].

Загалом до ключових завдань представництва Українського інституту у Берліні необхідно віднести наступні:

- покращення знань про Україну в німецькому суспільстві;
- популяризація серед німців української культури;

– розвиток зв'язків українських митців, представників громадянського суспільства та науковців з німецькими колегами [66].

В цілому у поширенні культурної присутності України у Німеччині провідну роль відіграють Український інститут та Український культурний фонд. Установи спроможні якнайкраще представити Україну та її багату культуру німецькій аудиторії.

Зі свого боку Посольство України у ФРН та Генеральні консульства України у Гамбурзі, Дюссельдорфі, Мюнхені та Франкфурті-на-Майні також підтримують окремі проекти у рамках виділених коштів за бюджетною програмою «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України».

Протягом 2022–2023 рр. років на культурно-гуманітарному напрямі Посольством спільно з партнерами були реалізовані десятки масштабних іміджевих проектів.

Важливим вектором діяльності публічної дипломатії залишається літературний вимір. Так, на території Німеччини щорічно проводяться десятки літературних читань кращих представників сучасної української літератури, у рамках яких презентуються перекладені на німецьку мову їх кращі роботи. Слід відзначити й те, що протягом останніх років Україна представляє своїх авторів та свої видавництва на Франкфуртському міжнародному книжковому ярмарку.

Важливе значення для ознайомлення з Україною має робота з українською громадою Німеччини, спільно з якою щорічно проводиться низка заходів присвячених відзначенню знакових дат і подій в історії України, збереженню національної ідентичності, а також просуванню української культури на теренах ФРН. У цьому контексті варто виділити діяльність Українського кіноклубу в м. Берлін, який протягом 11 років свого існування

провів більше 200 показів вітчизняного кіно, продемонструвавши тим самим європейському глядачеві високий потенціал української кіноіндустрії.

Одним із центрів поширення і підтримка українства є українські школи вихідного дня, яких загалом у Німеччині налічується близько 20. Зокрема школи функціонують у Берліні, Гамбурзі, Кьольні, Франкфурті-на-Майні, Мюнхені, Дрездені та інших. З кожним роком спостерігається тенденція зростання кількості їхніх учнів.

Загалом з українськими проектами, які діють у ФРН, можна ознайомитися на інтернет-платформі «Україна у Німеччині», яка була розширена за фінансової підтримки Посольства України у ФРН [67].

В досить широкому масштабі задіяні інструменти публічної дипломатії України у Франції. Спрямовані на широку французьку аудиторію, вони здатні змінювати громадську думку, яка зокрема міняється дуже динамічно.

Основними інструментами публічної дипломатії у Франції є лекції, музичні вечори, зустрічі з літераторами, фестивалі. Окремо організуються різноманітні виставки, щоб французи змогли особисто побачити трагедію війни в Україні та більше дізнатися про українську культуру. Виставки проходять як в Українському культурному центрі так і на відкритих майданчиках.

Тим часом, українські експерти, представники Українського інституту книги роблять акцент на необхідності збільшення кількості перекладів української літератури, оскільки сьогодні можна віднайти вкрай мало українських книг на французьких книжкових полицях.

Зараз Україна зайняла чільне місце в інформаційному просторі Франції. Адже французьке телебачення щоденно транслює важливі повідомлення про Україну. Достовірна та збалансована інформація про події в Україні вражає французьку громадськість.

У дослідженні Українського інституту про Францію зазначається, що французьке суспільство вважає Україну штучним утворенням після розпаду Радянського Союзу та частиною російської культури. Проте активна

діяльність публічної дипломатії у Франції істотно скоригувала погляди французів. І хоча ситуація ще кардинально не змінилася на фронті публічної дипломатії, все ж можна говорити про позитивні зрушення у свідомості французької громадськості. Тепер французька сторона не запрошує росіян на одні заходи з українцями, що є свідченням позитивних змін у ставленні французів до України [68].

Помітними подіями публічної дипломатії протягом останніх років також можна вважати проведення у Парижі фестивалю *Week End à l'Est*, кінофестивалю «Дні українського кіно», *Docudays*, участь українських кіномитців у програмі міжнародного кінофестивалю у м. Аррас «Бачення зі Сходу – фокус на українське кіно», регулярну участь України у Паризькому книжковому салоні (з 2022 року – Фестиваль Книги Парижу), у програмах Канського кінофестивалю, *Mifa Market* в м. Аннесі. Ці заходи стали потужними медійним майданчиками для привернення уваги міжнародної спільноти до війни Росії проти України.

Важливу роль у забезпеченні популяризації України у Франції відіграє Культурно-інформаційний центр Посольства України (КІЦ), у приміщенні якого на регулярній основі відбуваються культурологічні, мистецькі, інформаційні, заходи.

За ініціативою Посольства України у Франції було забезпечено в рамках проекту кулінарної дипломатії, переклад на французьку мову підготовленого Українським інститутом спільно з видавництвом «Їжак» видання «Україна: їжа та історія», а також досягнуто домовленості з французьким видавництвом *Edition de La Martinière* про видавництво цієї книги у Франції. Видання викликало чималий інтерес у французької громадськості і стало першим про українську кухню на французькому ринку [69].

У свідомості більшості французів Україна асоціюється переважно в негативних тонах. Утім серед фахового середовища та інтелігенції ставлення до України більш позитивне, а рівень обізнаності вищий. Однак і воно досить часто має епізодичні знання про Україну. Тому вкрай важливим видається

налагодження безпосередньої комунікації між фахівцями двох країн, що дозволить чіткіше виокремити саме український культурний продукт і уникнути певного нівелювання унікальності України.

Публічній дипломатії України чимало завдань доводиться розв'язувати в складних політичних умовах і тому надзвичайно важливо реально оцінювати можливості України з організації в провідних європейських країнах масштабних культурних проєктів. Як приміром, багатомісячний проєкт «Української весни в Парижі» зосереджений на ретельній розбудові фахових мереж, діалогу, налагодженні зв'язків, між українськими і французькими письменниками, художниками, науковцями, кураторами, реставраторами [62].

Щоб привернути увагу французької аудиторії до повномасштабної війни Росії проти України, навесні 2022 року було розгорнуто ініціативу «Українська весна», в рамках якої у Парижі відбулося одразу три події. Це ініціатива Українського інституту, що реалізується спільно з Посольством України у Франції за підтримки Благодійного фонду Dofa fund: cultural networking і Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

9 лютого 2023 р. у Парижі за ініціативи Культурного центру України у Франції та Франкоукраїнської асоціації «Ідеї без кордонів» відбулася прем'єра моновистави за п'єсою Неди Нежданої «Ответка.ua», що була присвячена українському оперному співаку В. Сліпаку, який загинув у розв'язаній Росією проти України війні.

Круглий стіл «Out of Blackout. Виставки українських музейних колекцій в Парижі. Можливості й виклики» було проведено 13 лютого 2023 р. у Національному інституті історії мистецтв Франції (INHA) у партнерстві з Французьким інститутом, INHA і Relais Culture Europe (офіс «Креативної Європи» у Франції). Українськими фахівцями було презентовано визначні явища історії українського мистецтва, а також обговорено з французькими колегами питання як зробити українську культуру та мистецтво популярними та впізнаваними у Франції.

Згодом 15 лютого 2023 р. в центрі Парижа, відбулася презентація французького перекладу книги «Україна. Їжа та історія». А 25 лютого 2023 р. в Культурному центрі України у Франції, що діє при українському посольстві, відбувся виступ «Колискова для Маріуполя. Реквієм по зруйнованому місту» від київської лабораторії сучасної опери Opera Aperta [70].

Окремої і одночасно посиленої уваги вимагає італійський вектор публічної дипломатії України. Так, після початку повномасштабної війни серед італійського суспільства в цілому не відбулося радикальних змін у сприйнятті Росії на відміну від самого італійського уряду. Це пояснюється тим, що в італійському суспільстві на постійній основі простежується відсутність бажання зрозуміти причини цієї війни і засудити російську агресію. Італійці і надалі демонструють готовність транслювати російські наративи.

Проте українська присутність в Італії – це та м'яка сила, яка сьогодні допомагає італійцям змінити уявлення про Україну і нагадує їм що війна триває, попри те, що це вже не є в Італії головною новиною.

З огляду на проблемність даного напрямку, пріоритетними завданнями публічної дипломатії України в Італії наразі є:

- надання сприяння у підготовці до мистецьких і наукових заходів;
- залучення до організацій і проведення спільних двосторонніх проєктів;
- поширення знань про українську історико-культурну спадщину;
- популяризація пам'яток української культури.

У своїй роботі інституції публічної дипломатії ставлять за мету забезпечити якісно високий рівень присутності української художньо-мистецької спадщини в культурному просторі Італії та закласти міцні основи для розвитку гуманітарного співробітництва і реалізації різноманітних проєктів.

У цілому двостороннє українсько-італійське співробітництво у сфері культури характеризується динамічним розвитком. Посольством України в Італії було проведено чимало заходів за допомогою української громади в

Італії. Приміром, було проведено декілька фестивалів української культури у різних містах Італії, презентації книг українських авторів та виступи українських музичних колективів.

Свідченням активності української громади Італії є регулярні демонстрації, протестні акції та флешмоби, культурні заходи та благодійні ярмарки, спрямовані на привернення уваги італійського суспільства до ситуації в Україні [71].

Найбільш актуальним та проблемним напрямом реалізації публічної дипломатії України в державах-членах ЄС сьогодні є угорський. З цього приводу все ж відзначимо, що попри проросійську позицію угорського уряду, публічна дипломатія України залишається важливим елементом розвитку українсько-угорських відносин та популяризації України в угорському суспільстві. З цієї метою в Угорщині на постійній основі проводяться різноманітні культурні заходи з боку України.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України важливими завданнями публічної дипломатії України стали – донесення до угорської громадськості правдивої інформації про військові злочини російських окупантів, здобуття підтримки для України з боку угорського суспільства та залучення благодійної допомоги для України.

Для досягнення цих завдань було проведено низку заходів, серед яких найбільш значимими були: вулична виставка «Російсько-українська війна зблизька: документальні фото українських очевидців» (березень 2023 року); фотовиставка «Ціна свободи: війна Росії в Україні» у рамках Будапештського фотофестивалю (квітень 2022 року); фотовиставка «Азовсталь: фортеця незламності Маріуполя» (червень та жовтень 2022 року); вулична виставка фотоколажів проєкту «Листівки з України» Українського інституту (листопад 2022 року); фотовиставка «365 днів незламності» до річниці повномасштабного нападу (лютий 2023 року); фотовиставка Костянтина та Влади Ліберових «Незламні» в рамках Будапештського фотофестивалю (квітень 2023 року).

Упродовж 2022–2023 рр. в Угорщині було організовано покази документальних фільмів «Свобода у вогні: боротьба України за свободу» Є.Афінеєвського (листопад 2022 року) та «Маріуполь: невтрачена надія» (вересень, листопад 2022 року; лютий, березень 2023 року).

З метою популяризації української мови, що є невід’ємною і важливою складовою роботи у сфері публічної дипломатії закордоном, у липні 2022 року у одному з найбільших палацових комплексів Угорщини – Королівському палаці у м. Геделле поблизу Будапешта було запущено аудіогід українською мовою [72].

Отже, завдяки розмаїттю культурно-мистецьких заходів угорська аудиторія має можливість дізнаватися про російську агресію проти України. Цьому сприяють проведені в Угорщині фотовиставки, концерти, демонстрації українських кінострічок.

Важливим кроком на шляху до посилення впливу на культурну політику Європейського Союзу щодо України стало приєднання Українського інституту до EUNIC, мережі національних інститутів культури країн ЄС, що відкриває широкий доступ до можливостей фінансування проектів публічної дипломатії України. Ця подія є чудовою нагодою, щоб лобювати нові інструменти підтримки України [73].

Хоча Росія усіма способами намагається знищити українську ідентичність і культуру, проте це лише активізує інтерес до всього українського в світі.

24 лютого 2023 р. в центрі Копенгагена було офіційно відкрито для ширшої аудиторії Український дім в Данії (Ukraine House in Denmark), у відкритті якого взяли участь міністр культури Данії Якоб Енгель-Шмідт та Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Данія М. Видойник. З нагоди відкриття Українського дому було представлено художню виставку «Музи не мовчать» з понад сотнею експонатів, створених під час війни українськими митцями.

Важливі рішення були прийняті в музейній сфері Німеччиною, Австрією та Литвою, які оголосили бойкот російським музейникам. Зокрема, Рада директорів Міжнародної ради музеїв (МРМ) Німеччини назвала «загарбницькою» війну Росії проти України, яка (Росія) знущається над міжнародним правом, Гаазькою конвенцією та кожною базовою суспільною нормою. З державою-агресором не може бути конструктивних відносин навіть у музейній сфері. Німецькі музеї також визнали, що не можуть виступати місцем для російського прапора і не можуть бути «гостями під одним дахом» [74].

Об'єднання музеїв Німеччини запропонувало відсторонити представників російського об'єднання від усіх міжнародних організацій і виключити його з Міжнародної ради музеїв, а Об'єднання музеїв Австрії заявило, що не співпрацюватиме у подальшому з російським об'єднанням. Ще на початку березня 2022 р. Об'єднання музеїв Польщі закликав негайно припинити членство Росії у МРМ.

У спільному листі діячів культури на адресу Федерального уряду Австрії австрійські діячі культури розкритикували участь російської делегації у зимовій сесії ПА ОБСЄ у Відні 23–24 лютого 2023 р., назвавши її «делегацією ганьби» [75].

Гідну позицію та реагування проявила Румунія. 21 лютого 2023 р. МЗС Румунії повідомило російського посла, що влада країни прийняла рішення припинити діяльність російського центру культури і науки в Бухаресті. Зокрема, у відомстві зазначалося, що російський центр у своїй діяльності кардинальним чином відійшов від першочергових цілей зміцнення культурних зв'язків і згодом перетворився на засіб російської пропаганди, дезінформації, а також виправдання воєнних злочинів російської держави в Україні [76].

Не позбавлений уваги з боку української публічної дипломатії сьогодні і Балканський регіон. Серед країн, де Україна проводить власну культурну політику та вплив можна назвати Чорногорію, Грецію. Так, «Дні України в

Чорногорії», які тривали з 26 лютого по 9 березня 2023 р., запропонували низку заходів за участі українських експертів та журналістів. Зокрема у «Європейському домі» в Подгориці було проведено публічні лекції на теми «Сучасна Україна без фейків і пропаганди», «Зв'язок історії та сьогодення» та «Крим: анатомія маніпуляцій». До того ж на Факультеті чорногорської мови і літератури в Цетинє було організовано дискусію, присвячену імперським історичним фейкам в історії України та Чорногорії.

Важливим заходом стала презентація книги О. Мустафіна «Чорногорія. Подорож історією», яка була проведена у Національній бібліотеці та в Українському центрі в Подгориці. Подія була організована Фондом миру Астамура Гумби (Україна) і Громадською ініціативою «21 травня» (Чорногорія) за підтримки Посольства України в Чорногорії та за сприяння Міністерства культури та інформаційної політики України.

У свою чергу, варто звернути увагу й на те, що українські організації в Греції – Український культурно-освітній центр «Берегиня», Товариство підтримки і розвитку культурної спадщини «Трембіта» та Асоціація української діаспори в Греції «Українсько-грецька думка» – отримали підтримку Фонду Конрада Аденауера (Німеччина), спрямовану на розвиток українських суботніх шкіл.

Активно працює публічна дипломатія України у Швеції, де зростає попит на знання про історію та культуру України. Так українсько-шведською організацією Nordic Ukraine Forum було започатковано щорічну ініціативу Ukrainian vision, яка має стати майданчиком для зустрічей українських, шведських і міжнародних діячів. Зокрема 17–20 лютого 2023 р. у Стокгольмі відбулася зустріч «Ukrainian vision. Культурні діалоги», яка була присвячена ролі культури під час війни. В рамках зустрічі були запропоновані панельні дискусії: «Підтримка української культури: митці в еміграції та інституції в небезпеці».

Завдяки зусиллям Посольства України при Святому Престолі та Християнського благодійного фонду «Покров» (м. Харків) 28 лютого 2023

року в Палаці Канцеллерія (Palazzo della Cancelleria, Ватикан) відбувся концерт класичної та сакральної музики у виконанні Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М. Лисенка. В концертній програмі органічно поєдналися твори українських та європейських композиторів. Цей концерт став завершальною подією Тижня молитов за Україну, присвячений річниці повномасштабної війни Росії проти України.

Спеціальним запрошеним гостем музичного фестивалю «Санremo–2023» (Італія) став гурт «Антитіла». На сцені гурт представив нову пісню «Фортеця «Бахмут», присвячену українським захисникам міста. Зокрема аудиторія фестивалю, що транслювався телеканалом RAI 1, склала 20 млн глядачів.

Цікава програма була розроблена Київською незалежною театральною компанією Hooligan Art Community, яка презентувала виставу «Bunker Cabaret» у містах Великої Британії, Німеччини та Ірландії. Ідея вистави виникла в бомбосховищах Києва, а набула втілення в Англії.

У Великій Британії тур відбувся у рамках Сезону культури Велика Британія/Україна, що спільно реалізується Українським інститутом та Британською Радою. Виставу показали у різних містах країни. У Лондоні покази вистави 24–25 лютого були приурочені до річниці повномасштабного російського вторгнення в Україну.

У Німеччині показ вистави відбувся у Лейпцигу 2–3 лютого та Берліні 10–12 лютого, а в Ірландії у Вотерфорді 2–3 березня 2023 р..

Знаковою подією стало створення 20 лютого 2023 р. на теренах Берлінале Європейського фонду солідарності для українських фільмів (European Solidarity Fund for Ukrainian Films, ESFUF). Зазначається, що Фонд фінансуватиметься за рахунок 16 партнерів з 13 держав (Франції, Німеччини, Люксембургу, Бельгії, Нідерландів, Ірландії, Італії, Португалії, Греції, Кіпру, Хорватії, Литви й Естонії), а також Асоціації директорів європейських агенцій кіно (European Film Agency Directors association, EFAD).

Пройшов під знаком солідарності з Україною, яка протистоїть російській агресії цьогорічний Берлінський кінофестиваль (16–26 лютого, Німеччина),

який відбувся без офіційної участі Росії. На церемонії відкриття до учасників звернувся президент України (через відеозв'язок), який зазначив, що «у нинішніх умовах мистецтво не може бути нейтральним та поза політикою, адже у такі часи культура робить вибір і обирає сторону: стоїть проти зла або мовчить і допомагає злу» [77].

У роковини вторгнення, 24 лютого, на червоній доріжці Берлінале перед Фестивальним палацом відбулася акція Солідарності з Україною, у якій взяли участь державний міністр Німеччини з питань культури та ЗМІ Клаудія Рот, голова журі основного конкурсу кінофестивалю Крістен Стюарт, Надзвичайний і Повноважний Посол України у ФРН О. Макеев, українські кінематографісти.

Слід зауважити, що в рамках 73-го Берлінського міжнародного кінофестивалю 16–22 лютого працював Європейський кіноринок, на якому діяв Український національний стенд, організований об'єднаними зусиллями Державного агентства України з питань кіно, Асоціації кіноіндустрії України, Української кіноасоціації та за фінансової підтримки German Films і сприяння Європейського кіноринку [70].

Важливими осередками поширення достовірних знань про Україну в суспільствах європейських країн є українські закордонні студії, які є інтелектуальною базою стійкості до російської пропаганди та протидії їй на різних рівнях.

Усе більше уваги до розвитку українських закордонних студій і програм приділяють українські державні інституції. Так, ще на початку лютого 2022 р. Український інститут започаткував довгострокову програму підтримки українських студій за кордоном.

Поширенню української культури, мови, а також покращенню зв'язків між Німеччиною та Україною сприяє Українське товариство у Майнці.

Єдиним університетом поза межами України з українською, німецькою та англійською мовами викладання є Український Вільний Університет,

розташований у Мюнхені. З метою привернення уваги до України, її культури та спадщини заклад організовує різноманітні заходи й культурні події.

Розташоване у Потсдамі Німецьке товариство українців свою діяльність спрямовує на розширення наукових зв'язків між Німеччиною й Україною, популяризацію й розповсюдження україністики, обмін результатами досліджень між університетами й коледжами, де проводяться дослідження чи навчання про Україну.

Кафедра україністики Інституту східнослов'янської філології Ягеллонського університету пропонує вивчення української мови, історії української літератури та інших українознавчих дисциплін. Співробітники кафедри перекладають сучасну українську художню літературу, організовують наукові конференції про Україну.

Софійський університет Святого Климента Охридського, популяризуючи Україну, видає альманах «Българска Украинистика», який вміщує публікації з літературознавства, історичних, етнографічних, соціологічних та культурологічних досліджень, пов'язаних з Україною та організовує тематичні наукові конференції, симпозіуми, виставки.

Український культурний центр Ноттінгема, який перебуває у віданні Ноттінгемського Союзу українців у Великій Британії, вже не одне десятиліття спрямовує свою діяльність на збереження культурної ідентичності українців за межами їхньої Батьківщини.

Діяльність Кембриджської українознавчої студії (академічний центр при Кембриджському університеті) спрямована на поглиблення знання про Україну, її культуру й літературу.

Українсько-іспанське студентське наукове товариство Університету Валенсії (студентська наукова організація, заснована під впливом революційних подій в Україні 2014 р.), будучи справжнім осередком знань про культуру, історію України, сприяє налагоджуванню українсько-іспанського діалогу і співпраці.

Загребський університет відділення східнослов'янських мов і літератур факультету гуманітарних і соціальних наук організовує цикл лекцій з україністики. Слід зазначити, що українознавчі студії Загребського університету – єдині в Хорватії. З метою налагодження співпраці між хорватськими й українськими авторами, редакторами, перекладачами й науковцями на початку листопада 2022 року була організована програма «Україна у фокусі» [78].

Отже, інструментарій та формати публічної дипломатії, направлені на популяризацію України у світі, створення її представницького образу на тлі повномасштабної війни, є важливим кроком на шляху до євроінтеграції та творення нової реальності.

Загалом у 2022–2023 рр. завдяки інструментам публічної дипломатії Україна набула в надзвичайно складних і небезпечних умовах неоціненного досвіду культурного діалогу з Європою і світом.

Попри наявність проблемних аспектів у суспільних настроях деяких країн Європи (ФРН, Франції, Італії, Угорщини, Сербії), важливо усвідомити, що все-таки більшість членів європейської спільноти виказують симпатії українській нації і відносно лояльні до питань безпосередньої підтримки Збройних Сил України.

Суспільна підтримка України серед багатьох європейських країн закладає потужний фундамент непохитності політичних проукраїнських позицій у владних ешелонах цих держав.

3.3. Протидія публічної дипломатії України російським інформаційним впливам в Європі

Сприйняття України, її суспільно-політичного, культурного життя має безумовно глибокий вплив на її європейські політичні перспективи.

Європейська спільнота неоднозначно сприймає Україну навіть на тлі війни. Хоча кількісно позитивні асоціації з Україною переважають, однак вони є доволі поверхневими та розпливчастими і часто неконкретними. Негативне сприйняття України натомість значно конкретніше. Для європейців Україна насамперед має імідж політично нестабільної держави, охопленої війною, з ознаками соціальної несправедливості, процвітання корупції та бідності.

Війна Росії проти України значно посилила впізнаваність України на міжнародній арені і політично виокремила її з російського контексту. Однак інформація про Україну, яка з'являється у європейських ЗМІ, частіше носить негативний характер, що не може не впливати на сприйняття широких верств населення та посилення їхнього скептицизму щодо євроінтеграційних прагнень України [79].

Потреба протидіяти агресивній політиці кремля загострила необхідність публічної дипломатії України позиціонувати українську державу на міжнародній арені засобами культури.

РФ впродовж останнього десятиліття інтенсивно розбудовувала розгалужену систему інформаційного впливу як у Європі так і у світі. Імперська пропаганда спотворювала образ України як цивілізованої держави. Тоді як розвиток вітчизняного сегменту публічної дипломатії не набув належної уваги з боку держави.

Особливо важливим аспектом публічної дипломатії в умовах військовій агресії Російської Федерації проти України є комунікаційна протидія дезінформації та пропаганді Росії в міжнародному інформаційному просторі і усунення агресивного впливу культурного російського продукту з європейського простору.

Збройна агресія Російської Федерації проти України засвідчила про зростання ролі публічної дипломатії у налагодженні ефективних шляхів та способів комунікації з усіма суб'єктами міжнародних відносин.

Упродовж 2022 р. Український інститут та закордонні дипломатичні установи України вели ґрунтовні переговори з багатьма інституціями про виключення російського культурного продукту з програм фестивалів, концертних майданчиків. Зокрема наголошувалось на неприпустимості виконання українських і російських творів на одному заході чи організації подій, розрахованих одночасно на учасників з України та Росії. Серед них варто відзначити – Каннський кінофестиваль, Шеффілдський фестиваль документального кіно, Стамбульський міжнародний музичний фестиваль, Краківський музей сучасного мистецтва, Kunstpalast у Кельні, Medienboard Berlin Brandenburg, Кельнська філармонія, оперний театр La Monnaie у Брюсселі, Сараєвський міжнародний кінофестиваль міжнародні художні резиденції та організатори гастрольних проєктів від Швеції до Австралії [80].

У країнах Європи Росія застосовує потужні ресурси, які спрямовані на викривлення реальної дійсності заради формування проросійських настроїв.

Після початку повномасштабного вторгнення в Україну Росія посилила кампанії з дезінформації в європейських країнах. Поширення Росією у європейському інформаційному просторі упередженої та недостовірної інформації спрямоване насамперед на дискредитацію відносин України з Європейським Союзом та майбутнього членства України в ЄС.

Одночасно, необхідно відзначити і те, що дії кремля в інформаційному просторі за роки війни і особливо її повномасштабної фази (2022–2023 рр.) суттєво змінилися. Країна-агресор поступово адаптувала зміст і тональність своїх кампаній з дезінформації до військових дій проти України.

Як заявила 5 вересня 2023 р. внутрішня розвідка Німеччини: «Росія посилила свої кампанії з дезінформації в Німеччині після повномасштабного вторгнення в Україну, і загалом ці дії стали значно конфронтаційнішими та агресивнішими» [81].

Через свою пропаганду кремль прагне підірвати в провідних європейських країнах довіру громадськості до українських політиків, державних органів, а також порушити єдність та спільність цінностей в рамках самих ЄС та НАТО.

Відсутність у світовому інформаційному просторі об'єктивної та актуальної інформації про Україну має для неї негативні наслідки, адже серед громадян європейських держав формується хибне уявлення про Україну, а головне – про події, що відбуваються на її території, що охоплена війною.

Європейці отримують відомості про події, що відбуваються в Україні, у спотвореному вигляді, наслідком чого є створення негативного іміджу держави, що відповідно позначається на політичній, економічній, туристичній, інвестиційній та інших сферах.

Міфи російської пропаганди про «нацифіковане суспільство», упереджені, антинаукові погляди на українську історію й культуру спотворюють сприйняття України не лише у Європі а й у всьому світі.

Ефективність роботи публічної дипломатії України в європейських країнах значною мірою залежить як від вивчення позитивних і негативних інтерпретацій зарубіжної аудиторії про Україну, так і від налагодження конструктивного діалогу на міждержавному рівні і на рівні громадянського суспільства.

Сьогодні обмеженість об'єктивної інформації про сучасні політичні реалії, історію, культуру України ускладнює розумінням перебігу українських подій не лише в Європі, а й в усьому світі та створює підстави для сприйняття світовою спільнотою ситуації в Україні саме крізь призму тлумачення таких подій представниками держави-агресора.

Ця ситуація ускладнюється з огляду на те, що РФ здійснює величезні фінансові затрати на поширення дезінформації та деструктивної пропаганди щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України та на просування російських наративів шляхом системних кампаній дезінформації щодо українських подій.

На тлі протистояння Росії і значної асиметрії сил і засобів культурного впливу українська публічна дипломатія постає перед питанням пошуку джерел фінансування.

Публічна дипломатія України має протистояти російським колоніальним наративам, якими просякнута російська культура. Адже Росія сприяє поширенню антиукраїнського контенту, який особливо виразно проявляється на важливих культурних майданчиках: музеях, кінофестивалях, концертних залах.

Європейський поступ публічної дипломатії України є доволі тернистим і непростим. Адже часто спостерігається відсутність розуміння ситуації, необізнаності і навіть зверхності від багатьох іноземних партнерів. Приміром організатори французького фестивалю «Un Week-end a l'Est» (один із найважливіших фестивалів у Європі, що популяризує культуру Східної Європи через призму міст. У 2022 р. фестиваль був зосереджений на культурі України, а саме м. Одеси), формуючи програму заходу проігнорували бажання українських експертів взяти участь у формуванні більшої частини програми. Зокрема програма фестивалю, сформована за участі Українського інституту, передбачала різноманітні заходи, направлені на ознайомлення французів з українською культурою та інтелектуальною думкою.

Німецькі філармонії, організовуючи благодійні концерти на підтримку України, виконували на них музику Шостаковича та Чайковського. В європейських університетах, які вже давно просякнуті російськими і євразійськими студіями, вплив українських науковців є надто слабким і малопомітним.

Ще один неприйнятний епізод трапився у Нідерландах, де одна з галерей відмовилася приймати українську експозицію, оскільки тема виставки була на їхній погляд «занадто політична».

І хоча Україна перестає бути в Європі «Terra incognita», європейці все ж ще далекі від її справжнього розуміння.

Надзвичайно складно торувати шлях публічній дипломатії України у провідних державах Європи – Франції, Німеччині та Італії, які мають величезну залежність від Росії від її політичного існування, від її енергоносіїв та від її культури. Адже західне європейське суспільство здебільшого схильне розглядати Росію як консолідовану, сильну і містичну державу. У цілому аудиторія впливових країн ЄС сприймає Росію такою, якою її зображає російська пропаганда і їй надто складно в короткий термін змінити своє бачення щодо російського імперіалізму.

Тобто серед усіх європейських країн ці країни разом з Угорщиною та Сербією, в суспільствах яких спостерігається відсутність приязні до України, є чи не найскладнішими у сфері публічної дипломатії у період війни. Саме в них спостерігається засилля сегментів імперської культури Росії, ігнорування історичного і культурного значення країн «на схід від Берліна», даються взнаки історичні наслідки Другої світової війни.

Повсюдне проникнення згубних російських наративів в інформаційний простір ЄС, що спотворює образ України за кордоном, суттєво впливає на громадську думку в європейських країнах. Саме в цих країнах планується відкриття перших закордонних представництв Українського інституту, основним завданням якого є формування позитивного іміджу України за кордоном через організацію спільних проєктів у сфері культури [62].

Активне поширення Росією дезінформації формує негативні аспекти сприйняття України в світі. Проте війна Росії проти України кардинально змінила акценти в тому, як зараз сприймають Україну за кордоном. Зокрема Франція стала однією з держав, де активно почалась популяризація української культури. І все ж стереотип меншовартості українців ще далеко не викорінений в європейських країнах.

У асоціаціях європейських країн і навіть у Польщі, Україна не асоціюється з культурними здобутками, митцями, вченими, поетами.

Оскільки в багатьох західноєвропейських університетах студентів навчають крізь призму російського бачення, європейці часто не готові до сприйняття українського нарративу.

Чимала частина європейців розглядає Україну через призму східних слов'ян у нерозривності з Росією, яка намагається нав'язати європейській громадськості хибні уявлення про Україну. Формування позитивного ставлення до України в Європі стикається з експансивною культурною дипломатією Росії, яка вдається у своїй діяльності до відвертих маніпуляцій та фальсифікацій, викривлення історичних подій. Усе це зумовлює активізацію публічної дипломатії України для просування іміджу України як цивілізованої демократичної держави [82].

Росія часто використовує у своїх інтересах неурядові організації, метою яких є поширення впливу на європейську громадську думку та формування російського погляду на війну в Україні. Ці організації, які відіграють роль впливових суб'єктів, стали важливим механізмом розповсюдження антиукраїнських нарративів та дезінформації про війну в Україні [83].

Відповідно, вектор публічної дипломатії України має бути зосереджений на зменшенні російського впливу та більшій інтеграції із Заходом. При цьому, зрозуміло, що Україна не володіє величезними ресурсами як Росія, але, з іншого боку, може використовувати відносно дешевші і більш доцільніші інструменти реалізації своєї публічної дипломатії, такі як соціальні медіа та потенціал діаспори.

Як наочний приклад ефективної протидії української публічної дипломатії російським нарративам та фейкам у державах ЄС може служити поширення з нашого боку коротких інформаційно-роз'яснювальних відео (відеоексплейнерів), в яких події і факти з історії України переплітаються з історією окремо взятої європейської країни. Ілюстративним прикладом тут може служити робота українського громадського руху «Віче» в Німеччині. Серед тем, які піднімає наразі рух у Німеччині — головні тези радянської дезінформації у НДР періоду 1950-х – 1980-х рр., окремі теми політики пам'яті

Німеччини, історичні наративи, що стосуються Другої світової війни і одночасно тема Голодомору. Інформаційні відео, таким чином, є дієвим інструментом, адже дозволяють у легкий та ненав'язливий спосіб розповісти більшій кількості німців і німкенів про факти, якими активно маніпулює сьогодні російська пропаганда. Наприклад, в одному з відеоматеріалів представники руху розвінчують шість найбільш популярних міфів про Україну, що існують завдяки російським пропагандистам, а саме про Майдан 2014 р. як державний переворот, про приход до влади в Україні праворадикалів та нацистів і одночасно про «миролюбний захист» Росією російськомовного населення Донбасу. В іншому матеріалі йдеться про справжню російську культуру як інструмент загарбницької політики сучасної Росії. Зазначений відеоматеріал зібрав вже близько 90 тисяч переглядів в Інстаграмі. Загалом відеоматеріал руху «Віче» набрав більше мільйона переглядів у різних соціальних мережах та чимало зацікавлених коментарів німецьких користувачів [84].

Іншим прикладом протидії російської дискредитації України в очах широкої громадськості ЄС може служити кейс міжвідомчої співпраці українських представників Міністерства внутрішніх справ з їх словацькими колегами. Зокрема, у липні 2023 року Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки спільно із поліцейським корпусом країни розпочали кампанію проти дезінформації «Фейки не пристають до мене». Головною темою кампанії стала саме протидія російській дезінформації. Основним інструментом даного проекту стали знову ж короткі відео, які присвячені спростуванню конкретних фейків Російської Федерації у війні з Україною. Зі свого боку, МВС України активно відгукнулося на пропозицію словацької сторони та взяло участь у проголошеній кампанії. У серії коротких відео українські поліцейські розповідають про події повномасштабної війни – бої за українські міста, злочини, які вчиняли російські загарбники та про фейки, які в цей же час розповсюджували представники російської пропаганди. Одним із українських доповідачів став начальник сектору патрульної поліції з Бучі

Антон Грицюк. Поліцейський є одним з тих, хто в перші дні повномасштабної війни займався евакуацією дорослих та дітей із окупованих міст Київщини. Під час зустрічі керівництва Департаменту комунікації МВС України із представниками Посольства Словацької Республіки в Україні, Аташе з питань поліції при Посольстві Людвік Шолтес підкреслив, що підготовлені відеоматеріали безпосередньо з бойових місць за участі українських поліцейських допоможуть громадянам Словаччини якнайкраще зрозуміти, що більшість російських заяв насправді є відкритою брехнею [85].

Ще одним прикладом активної протидії російському деструктивному впливу на європейську громадськість ЄС щодо України є методи боротьби Світового Конгресу Українців. Останній з метою нівелювання впливу російських фейків в країнах ЄС вживає сьогодні невідкладних заходів з налагодження різноманітних каналів співробітництва з урядами європейських держав та міжнародними організаціями, здійснює обмін досвідом і даними з проведення ефективної боротьби з російською дезінформацією, працює над покращенням оперативності та злагодженості спільних дій з європейськими партнерами у цьому питанні. Більше того, ведеться робота над винайденням ефективних шляхів взаємодії з такими платформами, як Google, YouTube, популярними та масовими соціальними мережами, такими як Facebook, Instagram, Twitter, а також з комунікаційною платформою WhatsApp [86].

Одночасно, зазначимо, що дієвість і ефективність публічної дипломатії України на європейському напрямі у протидії російським наративам буде залежати від гнучкості та адаптивності до швидких змін ситуації, чіткої взаємодії і синхронних зусиль між державними і недержавними суб'єктами публічної дипломатії.

Отже, європейський вектор публічної дипломатії направлений не лише на формування позитивного сприйняття України, покращення впізнаваності та її культурного розмаїття, розширення аудиторії, а й на протидію російській пропаганді та досягнення кращого порозуміння та довіри з громадянами

європейських країн. Публічній дипломатії необхідно привертати увагу до України і популяризувати її через культурний код, традиції та унікальність.

В умовах війни надзвичайно актуальним залишається доведення до європейських країн та й не лише достовірної інформації про події, що відбуваються в Україні. Публічна дипломатія України має сприяти розширенню кола прихильників не лише серед європейських країн, а й серед країн інших частин світу.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши європейський вектор публічної дипломатії України в умовах повномасштабної російської агресії, ми дійшли наступних висновків:

1. В концептуально-змістовому плані термін «публічна дипломатія» характеризується складністю власного сутнісного наповнення. З одного боку, як вираз загальної діяльності він може перекликатися з інформаційною та іміджевою політикою, різного роду формалізованими чи неформалізованими впливами держави у її зовнішньому середовищі. В іншому випадку, ідентифікуючи безпосередньо інструментарій зовнішньополітичної діяльності держави – може стосуватись та відтворювати конкретний вид дипломатичної роботи – культурну, громадську чи цифрову дипломатію як невід'ємні складові дипломатії публічної. В рамках даного дослідження автор дійшов розуміння про публічну дипломатію саме як міжнародну діяльність держави, що спрямована на чинення інформаційного впливу на думку і поведінку широкої аудиторії і влади зарубіжних держав відповідно до власних зовнішньополітичних та національних потреб, цілей та інтересів.

2. Вивчення нами теоретичних аспектів проблеми засвідчило, що публічна дипломатія як предмет дослідження наразі продовжує залишатися на перетині трьох головних теоретичних напрямів, що пояснюють природу міжнародних відносин, процеси формування і реалізації зовнішньої політики держави – реалістичної, ліберальної та конструктивістської теорій. У цьому сенсі з точки зору реалістів публічна дипломатія є лише додатковим засобом силового впливу однієї держави на інші з метою захисту національних інтересів і досягнення зовнішньополітичних цілей. З погляду лібералів – публічна дипломатія є м'яким і несиловим способом впливу держави задля створення привабливості власної культури, цінностей, ідеалів, політичної, економічної, соціальної системи і політики, створення сприятливого середовища для національних інтересів. У конструктивістському розумінні –

публічна дипломатія є засобом демонстрування та розуміння різноманіття культур, традицій і соціальних норм, що веде до формування більш гуманних міжнародних відносин не лише між державами, але, в першу чергу, між людьми. Останній теоретичний напрям відкрив шлях також до нових підходів вивчення публічної дипломатії зокрема таких, як мережевий підхід (горизонтальні постнаціональні відносини різнорідних суб'єктів) та брендинговий підхід (просування іміджу держави та формування її міжнародного бренду). З огляду на зазначене вище, в умовах відкритої російської агресії останніх років практика реалізації європейської публічної дипломатії України демонструє її синкретичний або комбінований вираз, що відповідає одночасно декільком теоретичним напрямам – реалістичному, ліберальному та іміджевому.

3. Аналіз нормативно-правової бази публічної дипломатії України засвідчив, що уряд приділяє чималу увагу публічній дипломатії як інструменту зовнішньої політики України, а також як важливої складової стратегічної комунікації держави. Урядовими структурами України вже пророблено чималу роботу у напрямі створення нормативно-правової бази, яка регулює не лише цивільний сектор, але і поширюється на забезпечення воєнної безпеки держави. В інституційному плані особливістю і перевагами публічної дипломатії України є забезпечення збалансованого поєднання роботи як урядових, так і неурядових структур її практичної реалізації, досягнення достатнього рівня скоординованості центральних та місцевих органів влади, державних дипломатичних установ за кордоном з різного роду українськими громадськими організаціями та діаспоральними об'єднаннями. Відповідне поєднання та злагодженість спрямовані та надають можливості Україні: 1) протидіяти агресії РФ політико-дипломатичними засобами; 2) поглиблювати співпрацю з ключовими міжнародними партнерами як у двосторонніх, так і багатосторонніх форматах співробітництва; 3) гарантувати зовнішньоекономічні інтереси України; 4) забезпечувати сталу міжнародну підтримку стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в

ЄС та НАТО; 5) просувати імідж держави в умовах протидії дезінформаційним атакам проти неї з боку Російської Федерації; 6) посилювати захист прав та інтересів громадян України за кордоном.

4. У своєму загальному вигляді публічна дипломатія України орієнтована на формування й просування позитивного образу України в державах-членах Європейського Союзу, подолання серед їхнього населення негативних стереотипів і упереджень, що стосуються українців. При цьому особливого значення набуває курс на зменшення поширених серед європейців асоціацій чи ототожнень України з Росією. Маючи розвинуту нормативно-правову базу публічна дипломатія України характеризується власним багатостороннім підходом, що передбачає в собі орієнтацію на розвиток: плідних міжкультурних зв'язків, вигідне економічне співробітництво, зміцнення науково-освітніх контактів та обмінів. При цьому європейський вектор публічної дипломатії України орієнтований на використання сучасних підходів, що включають: діалог, міжкультурні зв'язки, контакти та взаємодію з різними цільовими групами і спільнотами країн Європи.

5. Практичний вираз публічної дипломатії України засвідчив наявність диференційованого підходу щодо інструментів і форматів її реалізації. Наразі публічна дипломатія України в країнах ЄС реалізується в умовно складній системі координат: з різними групами держав відповідно до рівня їхнього сприйняття України – з одного боку, та з різним набором заходів впливу в окремо взятій країні відповідно до потреб – з іншого боку. При цьому, проведене нами дослідження показало, що ключовими державами ЄС, які у середньостроковій перспективі потребуватимуть концентрації зусиль України в галузі публічної дипломатії будуть: *Італія, Німеччина, Франція та Угорщина*. Актуальними форматами дипломатичних взаємодій при цьому залишатимуться: 1) *інформаційно-комунікаційний* з такими базовими інструментами, як: робота з європейськими ЗМІ, європейськими інформаційно-аналітичними центрами, лідерами суспільної думки, участь у публічних заходах та флешмобах; 2) *культурно-просвітницький* з такими

інструментами, як: кінофестивалі, концерти, культурні вечори, літературні читання, мистецькі виставки та книжкові ярмарки; 3) *науково-освітній* у вигляді: популяризації та викладання української мови, поширення україністики, обміну результатами наукових досліджень, науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти між Україною та країнами Європи відповідно.

6. У середньостроковій перспективі ефективність роботи публічної дипломатії України в країнах ЄС значною мірою залежатиме від вивчення позитивних і негативних інтерпретацій європейської аудиторії про українців та їх державу, налагодження і підтримання сталих комунікаційних каналів в інтеграційному об'єднанні одночасно на трьох рівнях його системи врядування – місцевому/локальному, національно-державному та наднаціональному. Особливо важливу роль при цьому буде відігравати якість контактів і діалогу з представниками громадянського суспільства ЄС. Основної уваги потребуватимуть культурна та іміджева компоненти публічної дипломатії України як в окремих європейських державах (особливо Італії, Німеччині, Угорщині та Франції), так і в межах Європейського Союзу загалом. Якісне наповнення останніх з точки зору їх доступності, привабливості та унікальності, визначатиме насамперед ступінь соціальної і міжнаціональної інтеграції українців в європейському цивілізаційному просторі як необхідного базису для подальшої економічної та політичної інтеграції України в ЄС. Одночасно, результативність європейської публічної дипломатії України в зазначених царинах прямопропорційно впливатиме на якість нейтралізації російської пропаганди та дезінформації, поширення останньою антиукраїнських наративів в Європі. Ефективними інструментами в цьому відношенні наразі є використання інформаційно-комунікаційного потенціалу соціальних медіа та інтернет платформ, напрацювання зв'язків і контактів діаспорних груп і об'єднань. Нарешті, ефективність публічної дипломатії України на європейському напрямі у протидії російським наративам буде залежати і від гнучкості та адаптивності держави до поточних змін, чіткої

взаємодії і синхронних зусиль її центральних та галузевих органів державної влади, роботи різної спеціалізації неурядових інституцій, впливу проукраїнських груп інтересів та діаспорних груп за кордоном.